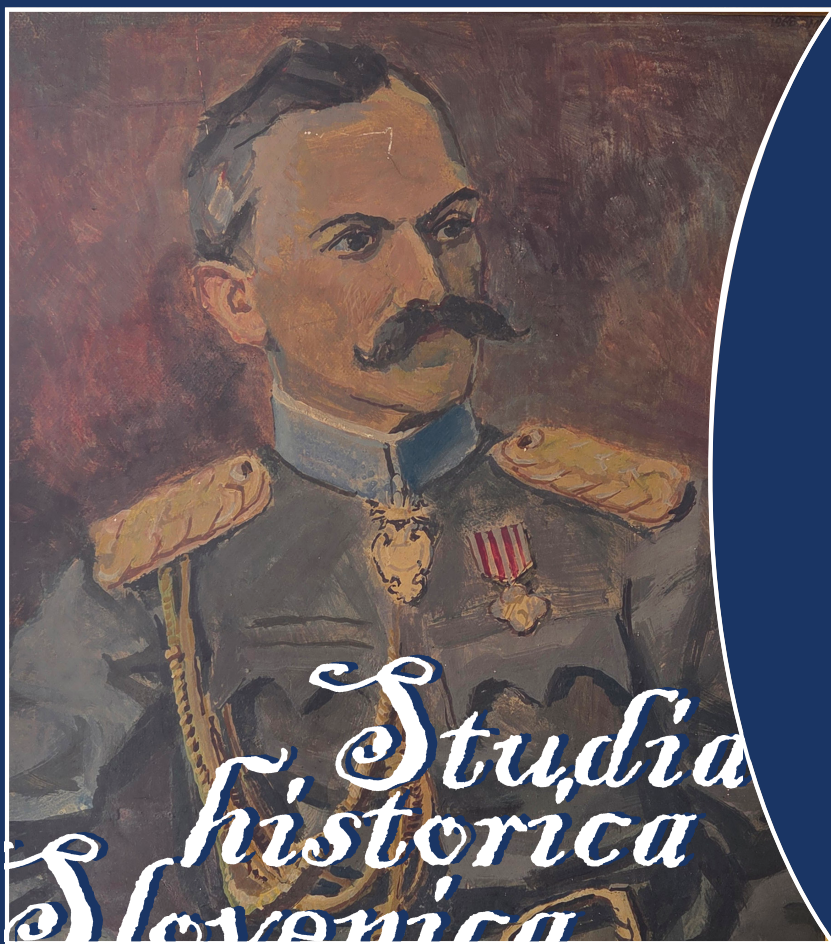

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2025

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 25 (2025), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2025

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / Printed by:

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvirke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej – ob Maistrovem letu 2024 / *On the Occasion of Rudolf Maister's* *Anniversary in 2024*

STJEPAN MATKOVIĆ: Rudolf Maister v hrvaški kulturi spomina in zgodovini	279
--	-----

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: Maistrov rod in razširjena družina	289
<i>Maister's Family and Extended Kinship</i>	
TOMAŽ KLADNIK: Vojaško delovanje Rudolfa Maistra v Mariboru	317
<i>Rudolf Maister's Military Actions in Maribor</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Maister in Narodna vlada SHS v Ljubljani	353
<i>Maister and the National Government of the State</i> <i>of Slovenes, Croats, and Serbs (SHS) in Ljubljana</i>	
ALEKSANDRA GAČIČ BELEJ: General Rudolf Maister in dr. Karel Verstovšek, antipoda v prevratnem obdobju Maribora	383
<i>General Rudolf Maister and Dr. Karel Verstovšek,</i> <i>the Antipode in the Upheaval Period of Maribor</i>	
BOGDAN KOLAR: Slovenski duhovniki v času pred koroškim plebiscitom	417
<i>Slovenian Priests in the Time before the Carinthian Plebiscite</i>	
TEODOR DOMEJ: Podoba generala Maistra v nemškokoroški propagandni publicistiki	449
<i>The Image of General Maister in the German Carinthian</i> <i>Propaganda Media</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

POLONA VIDMAR: Bivališča generala Rudolfa Maistra in geneza katastrske občine Grajski marof v nekdanjem mariborskem Graškem predmestju.....	485
<i>Residences of General Rudolf Maister and the Genesis of the Cadastral Municipality of Grajski Marof in the Former Graz Suburb of Maribor</i>	
DARJA KERIC: Rudolf Maister v učbenikih za zgodovino.....	525
<i>Rudolf Maister in History Textbooks</i>	
BLANKA BOŠNJAK: Rudolf Maister v slovenski književnosti.....	551
<i>Rudolf Maister in Slovenian Literature</i>	
URH FERLEŽ: Kako smo Maistrovo celjsko dobo postavili v strip.....	579
<i>How We Turned Maister's Time in Celje into a Comic Book</i>	
 Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 607	
 Uredniška navodila avtorjem / <i>Editor's Instructions to Authors</i> 615	

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

Vojaško delovanje Rudolfa Maistra v Mariboru

Tomaž Kladnik

Dr., izredni profesor, polkovnik
Slovenska vojska, Univerza v Mariboru, Nova univerza
Engelsova 15, Kadetnica, SI–2111 Maribor, Slovenija
e-pošta: tomazkladnik7@gmail.com

Izvleček:

Avtor na podlagi arhivskih virov in literature obravnava vojaško delovanje Rudolfa Maistra v Mariboru. Ugotavlja, da je general Maister ob spremembi državne in družbeno politične ureditve s svojo ognjevitro narodno zavestjo ter strateško načrtovanim in odločno izvedenim vojaškim nastopom odločilno pripomogel k vzpostavitvi slovenske nacionalne in državne suverenosti na območju južne Štajerske in Maribora. Korenite spremembe v mestu je povzročil s prevzemom vojaške oblasti v mestu ter formiranjem prvih enot slovenske vojske, kar je omogočilo, da je razorožil nemško-avstrijske vojaške formacije in zasedel slovensko nacionalno ozemlje.

Ključne besede:

Maribor, Rudolf Maister, vojaško delovanje, nacionalna suverenost, slovenska vojska

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 25 (2025), št. 2, str. 317–352, 57 cit., 7 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod: Maribor, avstro-ogrska vojašnica

Od srede 19. stoletja pa do prve svetovne vojne Maribor postane eno največjih vojaških središč v tem delu monarhije. Vzroke za to gre na eni strani iskati v njegovi osrednji strateški legi ob Južni železnici, na drugi pa v velikem interesu mestnih oblasti za to, da bi državne oblasti v mestu gradile večje infrastrukturne objekte. Od izgradnje le-teh si niso obetali samo kratkoročnih dobičkov mestnih gospodarskih subjektov, ki so bili načrtovalci in izvajalci gradnje vojaških kompleksov, ampak jih je vodila tudi misel na dolgoročne dobiti od namestitve vojaštva v mestu, ki so izhajale iz sodelovanja pri oskrbi vojašnic in vojakov z najrazličnejšimi dobrinami.¹

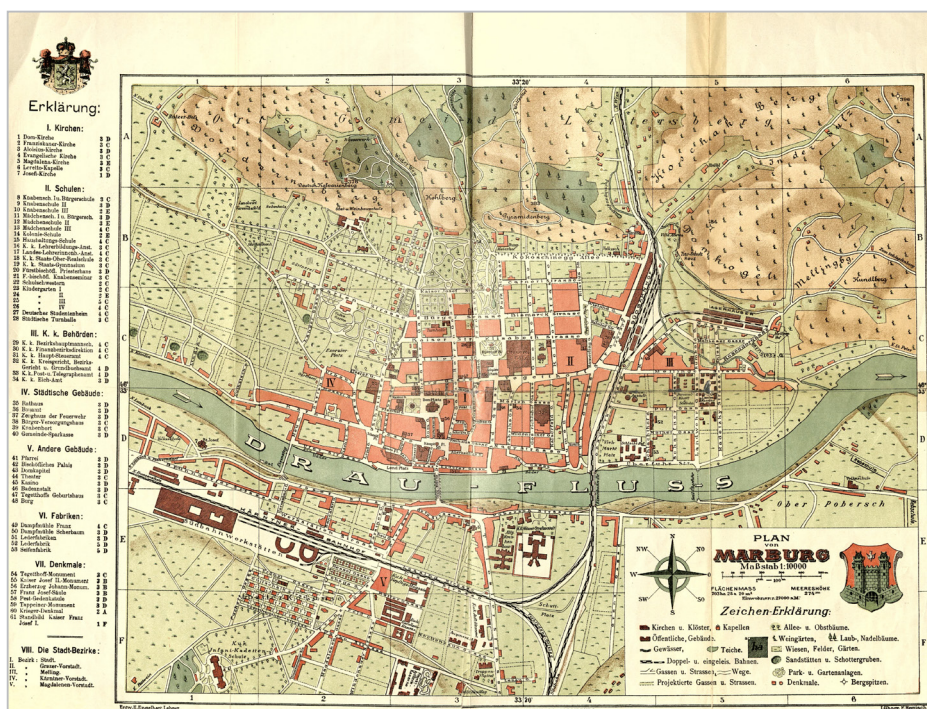
Podroben opis vojaških objektov, zgrajenih ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja v Mariboru, je nastal ob primopredaji vojašnic s strani mesta novim vojaškim oblastem Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Leta 1920 so posebne komisije, v katerih so bili zastopnik vojaškega "erarja"², Ubald Nassimbeni iz Maribora, sodno zapriseženi izvedenec in mariborski mestni stavbeni mojster Julij Glaser ter zastopnik mestne občine Maribor Karl Steinbrenner, vojašnice večkrat pregledale ter ocenile njihovo vrednost. Cenitev objektov se je "vršila na podlagi uradno ugotovljenih zidarskih stroškov z uvaževanimi današnjimi materialnimi in delavnimi stroški ter normalne obrabe od časa zidanja". Tako je komisija ocenila vrednost zemljišč in stavb vojašnic in sicer: artilerijske vojašnice v višini 56,176.509, 00 kron, pehotne vojašnice v višini 24,583.375,00 kron in domobranske vojašnice v višini 40,244.300,00 kron. Iz te cenitve izhaja, da je bila skupna vrednost mariborskih vojašnic (brez Kadetnice) 121,004.184,00 kron.³

Največji vojaški objekt v mestu je bil Kadetnica. Z namenom izboljšanja znanja in usposobljenosti bodočih častnikov monarhije, so avstro-ogrske vojaške oblasti ustanovile 24 pripravljalnic za poznejše gojence vojaških šol, poleg njih pa štiri kadetske inštitute, med njimi tudi v Mariboru (k. k. *Kadetteninstitut*). V njih so vzgajali gojence (kadete) za poznejše častnike, ki so bili predvsem sinovi državnih uslužbencev, predvsem častnikov in to po končani osnovni šoli, kateri so se v štirih letih pripravili za sprejetje v vojaške akademije različnih rodov vojske. Mesto samo si je zelo prizadevalo za pridobitev vojaške šole na svojem območju, saj so od njene gradnje in delovanja pričakovali tudi gospodarske koristi. V ta namen je mestna občina kupila zemljišče pod Pohorjem in

¹ Vladimir Drozg, "Urbanistično prostorski razvoj", v: *Leksikon mariborske družbe in kulture po letu 1945*, ur. Peter Simonič (Maribor, 2012), str. 228; Vladimir Bračič, "Razvoj upravne ureditve v Mariboru", *Kronika* 31, št. 2–3 (1983), str. 229–239; Sašo Radovanovič, *Mariborske ulice* (Maribor, 2005), str. 102.

² Erar = državno premoženje (*Slovar tujk* (Ljubljana, 2002), str. 301).

³ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI_PAM/0011, fond Uprava za gradnje in regulacijo Maribor (dalje: SI_PAM/0011), šk. 688, Popisi mestnih vojašnic z dne 15. decembra 1920.

Kadetnica (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.)

stavba pod Pohorjem spet služila svojemu prvotnemu namenu. Vendar je bilo to možno šele leta 1894, ko je mariborska mestna občina na svoje stroške pozidala pehotno vojašnico ob Tržaški cesti in s tem sprostila Kadetnico, da se je lahko vanjo vselila pehotna pripravljalna šola za bodoče častnike pehote. Leta 1913 se je pehotna kadetnica začela spreminjati v vojaško višjo realko s tremi letniki, katere namen ni bil le priprava kadetov za vstop v vojaške akademije, ampak tudi povišati stopnjo izobrazbe častnikov. Program je bil podoben običajni trirazredni višji realki, s tem, da je bil program razširjen z vojaškimi predmeti. Večina kadetov je bila nemške narodnosti, posamezniki pa so bili

tudi Slovenci in Hrvati. Med prvo svetovno vojno je bilo izobraževanje močno okrnjeno, saj so kadete že pred koncem šolanja vključevali v aktivno službo s činom praporščakov, prav tako so premeščali učitelje, kar je oviralo proces izobraževanja. Samo območje zavoda pa so v pol stoletja še izboljšali in polepšali. V parku so zrasli drevoredi in gozd, ob njem je bil ribnik. Imeli so plavalni bazen in igrišča, svojo ekonomijo z živino, vrtovi, s čebelnjakom in svojo elektrarno.⁵

Vojaška organiziranost Avstro-Ogrske, s katero je vstopila v vojno, je izhajala iz reforme oboroženih sil v času oblikovanja dualizma leta 1886, dopolnjene z reformo v letih 1881–1883. Na čelu vojaške organiziranosti je bilo skupno vojno ministrstvo, za vsako polovico države pa še posebno ministrstvo za deželno obrambo, *Landwehr* za avstrijski in Honved za ogrski del države. Posebno organizacijsko obliko pa je predstavljala posebna pomožna – črna vojska – *Landstrum*. Generalštab skupne vojske je bil pristojen predvsem za operativne priprave na vojno. Na čelu le tega je bil feldmaršal Franz grof Conrad von Hotzendorf in to med letoma 1906 in 1911 ter nato ponovno med leti od 1912 do 1918, vmesnem obdobju pa feldmaršal Blasius Seuma (Blaž Žemva). Cesar oziroma kralj je svojo vlogo vrhovnega poveljnika uveljavljal preko vojaške pisarne. Parlamenti, zvezni za zvezno vojsko, avstrijski in ogrski pa za deželno obrambo, so v mirnem času odobravali finančna sredstva za vojsko in obrambo ter kontingente nabornikov.⁶

Vojaška organizacija je v miru predvidevala 800.000 vojakov, država pa je bila v vojaškem pogledu organizacijsko, formacijsko⁷ razdeljena na 15 korpusnih območij, od leta 1909 na 16. Ta so bila razdeljena na 106 vojaških dopol-

⁵ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor (dalje: SI_PAM/0005), šk. 32, Stadtgemeinde Marburg am 23 November 1876, Sitzung Protocoll; Hartman, "Zgodovinski oris", str. 24.

⁶ Damijan Guštin, "Vstop Avstro-Ogrske v vojno", v: *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jasna Fischer (Ljubljana, 2005) (dalje: Guštin, "Vstop Avstro-Ogrske v vojno"), str. 125–128; Tomaž Kladnik, *Zadišalo je po slovenski vojski* (Ljubljana, 2021) (dalje: Kladnik, *Zadišalo je po slovenski vojski*), str. 11–30.

⁷ Formacija = v širšem pogledu predstavlja delitev oboroženih sil na zvrsti, rodove, službe, enote in ustanove; v ožjem pa povezovanje oziroma kombiniranje kvalitativnih in kvantitativnih razmerij med človeškim in materialnimi elementi v posameznih vojaških enotah, z namenom doseganja željenega ekvivalenta bojne moči, njegove ekonomične uporabe v bojnem delovanju ter lažjem poveljevanju in usposabljanju. S formacijo se natančno določi število formacijskih delovnih mest po činu in vojaški usposobljenosti, kot tudi vrste, količine in razpored osebnih in skupnih materialnih sredstev, kot so osebna in skupna orožja, vozila itd. Čeprav je formacija fenomen sodobnih vojsk, izhaja delitev vojaških enot na desetine, stotine in tisočine že iz obdobja začetka človeškega vojskovanja. V novem veku so se uveljavile vojaške formacije kot čete, polki, bataljoni (sicer najprej samo kot taktična enota), brigade, eskadroni, divizioni in baterije, v mornarici pa flote in flotilje. Z razvojem vojske se v drugi polovici 18. stoletja formirajo divizije, ki se združujejo v korpus, ti pa v armade. Eno od pomembnih načel formacije je tudi princip čim bolj učinkovitega poveljevanja, tako je imel v času prve svetovne vojne poveljnik pehotnega polka na primer tri do pet podrejenih poveljnikov oziroma enot. Tako imenovano "četvorno" formacijo je sestavljalo: štiri strelski bataljoni s po šestnajstimi četami oziroma štirinajstdesetimi vodi ali dvesto šestinpetdesetimi oddelki. Z uvajanjem avtomatskega strelnega orožja in s tem povečanjem ognjene moči enot so se pričele uveljavljati trojne formacije (*Vojna enciklopedija* (Beograd, 1972), knjiga 3, str. 8–10).

nilnih okrajev, ki so ustrezali nabornim okolišem pehotnih polkov, trije pa so bili namenjeni popolnjevanju vojne mornarice. Vse slovensko nacionalno ozemlje, razen Prekmurja, je po letu 1882 pripadlo notranjeavstrijskemu 3. korpusu s štabom v Gradcu. Zaradi teritorialnega nabornega sistema so bile nekatere enote v veliki meri ali večinsko slovenske in so jih zaradi tega v javnosti označevali za "slovenske polke". Takšni so bili: 17. ljubljanski, 87. celjski, 97. tržaški ter delno 7. celovski in 47. mariborski pehotni polk, 5. goriški dragonski polk, topniška divizion v Ajdovščini in Vipavi, 7. in 20. lovski bataljon, domobranska 26. in 27. strelska polka, s tem, da so zadnjega zaradi obrambe Posočja leta 1906 preimenovali v 2. gorski strelski polk. Leta 1887 so zaradi skrajšanja mobilizacijskega časa ter nacionalno političnih razlogov sedeže nekaterih polkov razporedili zunaj nabornih območij. Tako je imela leta 1914 Avstro-Ogrska v kopenski vojski 106 polkov in 34 topniških polkov, v mornarici pa 414.000 vojakov in 20.000 častnikov.⁸

Vojaško-strateški⁹ načrt je bil zaradi več možnosti za vojno izdelan v več različicah. Predvideval je koncentracijo velikega dela oborožene sile v Galiciji in Bukovini (stopnja A: 28,5 pehotne divizije, 12 konjeniških divizij in 21 pohodnih in črnovojniških brigad). Za Balkan je bila predvidena minimalna skupina Balkan, ki jo je sestavljalo osem pehotnih divizij in sedem črnovojniških brigad, za variantno uporabo pa so predvideli še sile stopnje B (12 pehotnih, ena konjeniška divizija in šest brigad), ki bi jih skupaj z delom sil stopnje A uporabili proti Srbiji, če Rusija ne bi stopila v vojno, ob morebitni vojni z Rusijo pa bi jih 18. dan po začetku mobilizacije uporabili na vzhodnem bojišču. V državi so že 25. julija 1914 pričeli z delno, 31. julija pa s splošno mobilizacijo, ki je zajela obveznike med 21. in 42. letom starosti. Skupaj je bilo vpoklicanih 2.846.000 vojakov, od katerih je dotle le četrтина služila vojaški rok. S slovenskega ozemlja je bilo vpoklicanih med 30.000 in 35.000 vojaških obveznikov, ki so se morali zbrati na sedežih dopolnilnih enot polkov. Tretji korpus je bil razporejen na vojskovališče z Rusijo. Sestavljale so ga tri divizije, vsaka s tremi brigadami, tako je bilo v njem skupaj približno 50.000 mož, od tega približno 60 % Slovencev. Večina enot je 12. avgusta 1914 odpotovala z železniškimi transporti skozi Madžarsko v Galicijo, kjer se je korpus zbral 20. avgusta 1914. Enote so takoj, brez taktič-

⁸ Guštin, "Vstop Avstro-Ogrske v vojno", str. 125–128; Kladnik, *Zadišalo je po slovenski vojski*, str. 11–30.

⁹ Strategija (grško: vodenje vojske) = sistem znanstvenih spoznanj in veščin, ki izhajajo iz teorije in prakse, o pripravi in vodenju vojne ter uporabi sile, z namenom doseganja določenih vojaških, političnih oziroma ekonomskih ciljev. Predmet proučevanja strategije so osnovne zakonitosti vojne, predvsem njenega glavnega elementa, oboroženega spopada (*Vojna enciklopedija* (Beograd, 1975), knjiga 9, str. 171).

ne¹⁰ priprave, napotili na bojišče, saj se je 23. avgusta začela splošna ofenziva z namenom osvojiti rusko ozemlje na Poljskem. Ob hkratnem napadu ruske vojske se je na 300 km širokem bojišču med Vislo in Dnjestrom vnela velika bitka. Slovenske enote so imele že v prvem velikem spopadu z nasprotnikom pri Majdanu Gologorskemu 26. avgusta velike izgube: 17. pešpolk je izgubil polovico moštva, več kot 2000, 87. pehotni polk je imel 350 mrtvih in 1050 ranjenih, 47. pehotni polk je izgubil 1287 mož, od tega jih je padlo 168.¹¹

Po mobilizaciji¹² ob začetku prve svetovne vojne se je mobilizacija za vojsko

¹⁰ Taktika (grško: postaviti, postrojiti – večšina postavitve bojne razvrstitve) = teorija in praksa priprav, zagotovitve in vodenja bojnih delovanj, boja in drugih oblik aktivnosti enot zvrsti, rodov in služb v vseh pogojih in situacijah na kopnem, morju in v zraku. V najširšem pomenu je taktika zbir postopkov, načinov in sredstev, ki se uporabljajo za doseg določenega cilja. Taktika se ukvarja s proučevanjem zakonitosti in osnovnih karakteristik bojnih delovanj pod najrazličnejšimi pogoji, definira osnovne principe boja in njegovih elementov, predpisuje oblike in načine realizacije bojnih delovanj taktičnih enot, ukvarja se s problematiko uporabe oborožitve in opreme, predpisuje načela dela štabov in starešin v procesu priprave in vodenja oboroženega boja. Pomemben element taktike je tudi proučevanje značilnosti in razdelitve organizacijskih oblik združenih taktičnih enot, problematike njihovega sodelovanja, bojnega in materialno tehničnega zavarovanja ter osnov poveljevanja v boju. Pri tem je taktika oboroženega boja ozko vzajemno povezana s strategijo ter z drugimi vedami vojaške znanosti, predvsem s proučevanjem morale in moralnih vrednot človeškega faktorja, ki predstavlja enega od osnovnih predpostavk razumevanja taktike. V odnosu na materialno osnovo oboroženega boja pa taktika postavlja zahteve za izdelavo novih bojnih sredstev in obratno, nova oborožitev, ki se uvaja v enote, zahteva menjavo obstoječih in uvajanje novih taktičnih postopkov. Taktika oboroženega boja se proučuje tako v miru kot v vojni. V miru je to proučevanje teoretičnih principov in načel o pripravi in vodenju bojevanja ter pridobivanje praktičnih izkušenj v vodenju enot. Taktika zahteva množico postopkov, ki so predvsem praktičnega značaja, vendar morajo biti v povezavi z veljavno teorijo, saj še tako idealno delovanje enot v praksi, v kolikor je ne spremljajo ustrezna teoretična izhodišča, pa tudi obratno, ne daje ustreznih rezultatov. Pri proučevanju in osvajanju osnovnih načel taktike je najpomembnejša hitra ocena situacije, izdelava določenih predpostavk, sprejetje odločitve, realno postavljanje nalog enotam, organizacija sodelovanja enot ter optimalna uporaba sredstev, s katerimi se razpolaga v spopadu. V vojni se je razvila od opisovanja dogodkov iz bojnih praks, na osnovi katerih so se izdelovali in dajali nasveti za organizacijo in vodenje bojevanja, do preraščanja v večščino, ki je ob tem analizirala tudi pojave in procese na bojišču (*Vojna enciklopedija* (Beograd, 1975), knjiga 9, str. 612).

¹¹ Guštin, "Vstop Avstro-Ogrske v vojno", str. 125–128; Kladnik, *Zadišalo je po slovenski vojski*, str. 11–30.

¹² Mobilizacija (grško: premičen) = vojaško strateški načrt oziroma dejanje, s katerim se zagotavlja načrten in organiziran prehod vseh oziroma samo nekaterih točno določenih vojaških formacij oziroma sil, sredstev in organizacij družbe in države iz mirnodobnega v vojno stanje. S tem se vnaprej predvidene in načrtovane, predvsem vojaške enote in materialno-tehnična sredstva prevedejo v stanje pripravljenosti za izvajanje vojnih aktivnosti in delovanja v vojnih pogojih, z obzirom na to, da mirnodobne vojaške in civilne organizacije tega ne morejo omogočiti. Mobilizacija je toliko bolj zahtevna, v kolikor večja je kvantitativna in kvalitativna razlika med mirnodobno in načrtovano vojno organizacijo. Ob tem pa se osnovna struktura družbeno politične ureditve ne spreminja, ampak le prilagodi delovanju v vojnih razmerah. Mobilizacija lahko ima različna obeležja, oblike in roke trajanja. Lahko se izvede pravočasno ali tik pred pričetkom vojaških vojnih aktivnosti. Glede na obseg je lahko delna ali splošna, glede na način razglasitve pa je javna ali tajna. Mobilizacija je izredno zahtevna, kompleksna in izredno občutljiva strateška odločitev oziroma aktivnost. Zakonitosti njene uspešne izvedbe so hitrost, elastičnost, urejenost, vseobsežnost in njena varnostna zagotovitev. Formiranje vojnih enot, ustanov in poveljstev je ena izmed najbolj zahtevnih izzivov mobilizacije. Mirnodobne vojaške enote so namreč jedro, okoli katerih se v procesu mobilizacije oblikujejo mobilizirane vojne enote. Formacija in lokacija obojih se načeloma odreja z mobilizacijskim razvojem celotnih oboroženih sil. Vojne enote se lahko formirajo na več načinov: od tistih, ki so že v miru formirane po vojni formaciji, do tistih, ki pridejo v vojno organiziranost z manjšimi spremembami v številu moštva in sredstev, ki se jim dodeljujejo z rezerve; do enot, ki se, okoli

sposobnih moških nadaljevala ves čas vojne. Tako se je nabor "črnovojnikov" v Mariboru izvajal od 6. do 13. septembra in nato še od 20. do 24. septembra. S posebnimi navodili in objavami pa so jih seznanjali s tem, kako lahko v vojski ponovno uveljavijo svoj že prej pridobljeni status.¹³ Ob tem je bilo še "naknadno prebiranje črnovojaških zavezancev, pristojnih v Maribor", in sicer rojstnih letnikov 1897–1866 25. julija, v Mariboru stanujočih tujcev nabornih letnikov 1880–1866 27. julija ob 8. uri zjutraj v dvorani Gabrinus, Schillerjeva cesta 29.¹⁴

V vojašnicah in vadiščih v mestu so potekala urjenja in usposabljanja enot, ki so bile namenjene na fronte oziroma so se z njih vračale. Tako so na "tezenskem vežbališču izvedli zaprisego vojaštva v obeh deželnih jezikih"; sveto mašo in nagovor pred prisego je imel "prevzvišeni gospod knezoškofo", hkrati pa so posameznim častnikom in vojakom razdelili odlikovanja.¹⁵ Častniki, ki so se bolni ali ranjeni vrnili z bojišča in se zaradi zdravljenja oziroma dopusta nahajali v Mariboru in okolici, so se morali redno javljati na mestnem vojaškem "postajenačelstvu", Schmidplatz števil. 1. Če se zaradi zdravstvenega stanja niso mogli javiti osebno, so morali dostaviti vojaško zdravniško spričevalo.¹⁶

Mesto je moralo poskrbeti tudi za vojaštvo, ki je skozi mesto odhajalo na fronte oziroma prihajalo z njih. Tako je mariborsko županstvo razglasilo, da

bo tekom meseca januarja in februarja 1915 prišlo v Maribor večje število častnikov in vojaštva, kateremu bo treba poskrbeti primernih prostorov. Ker je za nastanjanje moštva že itak poskrbljeno, bo treba nastaniti le še častnike in njih sluge. Ker so razni hoteli in gostilne v Mariboru že itak prenapolnjeni z vojaštvom, se bo moralo nastaniti častnike in njih sluge v zasebnih stanovanjih v hišah mariborskih meščanov, katerim je županstvo že dostavilo tozadevna obvestila. Dolžnost hišnih gospodarjev je, da pravočasno skrbijo za primerno nastanjanje

mirnodobnega jedra, v večini popolnjujejo iz rezervnega sestava. Za vojne enote, ki se v celoti popolnjujejo iz rezervne sestave, so potrebne posebne mobilizacijske priprave. Najpogostejši način popolnitve vojnih enot je teritorialni. Pri tem se rezervna sestava mobilizira iz najožjega ozemlja, na katerem je središče formiranja enote. S tem se zagotavlja večja hitrost izvedbe mobilizacije, pomembno skrajša formiranje vojnih enot, olajša evidenca pripadnikov in sredstev, pa tudi poveljniški in vojaški sestavi so bolj povezani. Naslednja pomembna komponenta mobilizacije je čas njene izvedbe. Odvisen je od geostrateškega položaja območja, kjer se izvaja, od velikosti mirnodobne in načrtovane vojne formacije oboroženih sil, vojaške doktrine, sistema popolnitve ter velikosti mobilizacijskega jedra. V prvi svetovni vojni je mobilizacija posamezne enote, od začetka do formiranja enote in pripravljenosti za bojno delovanje, trajala okoli petnajst dni. Pri odreditvi časa izvedbe mobilizacije pa ima odločilen vpliv operativni načrti uporabe enot oziroma načini izvedbe začetnih vojaških operacij (*Vojna enciklopedija* (Beograd, 1973), knjiga 5, str. 546–552).

¹³ "Kako črnovojniki, stari 43–50 let zopet dosežejo svojo častniško šaržo", *Straža*, 25. 6. 1915, št. 50, str. 3–4.

¹⁴ "Naknadno prebiranje črnovojaških zavezancev", *Straža*, 26. 5. 1916, št. 42, str. 6.

¹⁵ "Zaprisega vojaštva", *Straža*, 5. 3. 1915, št. 19, str. 4.

¹⁶ "Častnikom na dopustu", *Straža*, 18. 1. 1915, št. 6, str. 3.

častnikov in njih slug, da se sporazumijo s strankami hiš in da ne bo nobenih tozadevnih nedostatkov pri nastanjenju, na kar se pravočasno opozarja.¹⁷

Največjo spremembo na vojaškem področju je za mesto pomenilo namestitev poveljstva jugozahodne fronte. Po vstopu Kraljevine Italije v vojno, je bil v Mariboru, od maja leta 1915 do marca leta 1916 in nato še v letu 1917 in to od marca do novembra, sedež poveljstva fronte proti le-tej. Naloga poveljstva, ki je v poveljniški liniji vojske poveljevalo armadam na zahodnem bojišču, je bila koordinacija bojnih aktivnosti ter oskrba od logistične do napotitve nadomestnega moštva za v vojni ranjene ali ubite vojake. Ob tem je imelo, na osnovi obsežnih političnih pristojnosti, pooblastila za ohranjanje reda in miru v zaledju fronte. Njegovo območje odgovornosti in pristojnosti je bilo izredno obsežno, saj je segalo od tromeje med Švico, Italijo in Avstro-Ogrsko do izliva reke Timav v Jadransko morje in s tem postalo eden od najpomembnejših, ne samo vojaških poveljstev na Slovenskem ozemlju, ampak je bila tudi pomembna notranje politična ustanova. S sedežem poveljstva, ki je štelo okoli 300 pripadnikov, je Maribor postal eno najpomembnejših mest v monarhiji.¹⁸

V članku so, na podlagi proučevanja arhivskih virov in literature, obravnavani vzroki in posledice, ki jih je s svojimi korenitimi spremembami v vojaški organizacijsko-formacijski strukturi v mestu in pokrajini izvedel general Maister. Pri tem avtor obravnava pred- in medvojni Maribor kot mesto z eno največjih koncentracij vojašnic in vojaštva na obravnavanem območju. Nadaljuje z vzroki in posledicami Maistrovega prihoda v Maribor in s tem povezanimi spremembami, ki jih je uvedel. Njegovo strateško razumevanje političnega in vojaškega položaja v Mariboru in na spodnjem Štajerskem je namreč zahtevalo odločno vojaško delovanje, četudi brez jasne politične podpore novo nastajajočih se slovenskih oblasti. To se je rezultiralo v splošni mobilizaciji za boj sposobnih moških in ustanovitvi prvih enot slovenske vojske, se nadaljevalo s preprečitvijo prihoda vojaških enot nemške Avstrije v mesto ter v razorožitvi nemške zelene garde ter s tem vzpostavitev nacionalne suverenosti v tem delu države in nenazadnje v zasedbi nacionalne meje. O prelomnih dogodkih v Mariboru in na spodnjem Štajerskem je, kot eden izmed prvih, pisal že sam protagonist dogodkov, general Rudolf Maister¹⁹, ki je svo-

¹⁷ "Novo nastanjanje vojaštva", *Straža*, 25. 1. 1915, št. 8, str. 4.

¹⁸ Andrej Rahten, "Slovenska politika od sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 977; Gregor Antoličič, *Maribor in poveljstvo jugovzhodne fronte med 1. svetovno vojno* (Maribor, 2018), str. 119–133; Matjaž Bizjak, "Vojni načrti Kraljevine Italije proti Avstro-Ogrski do vstopa v prvo svetovno vojno", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 863.

¹⁹ PAM, SI_PAM/1691, fond Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem in Prekmurju, 1887–1920 (dalje: SI_PAM/1691); Rudolf Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", *Slovenec*, 1. 11. 1928, št. 291, str. 3–4 (dalje: Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora").

jim soborcem posredoval obširen vprašalnik, v katerem jih je spraševal po njihovem delovanju v času prelomnih dogodkov na Štajerskem, ki jih je vodil. Za njim so o tem pisali številni avtorji, ki so obravnavali njegovo delovanje in delovanje njegove vojske ter s tem povezane vojaškopolitične posledice za ta del slovenskega nacionalnega ozemlja.²⁰

Maistrov prihod v Maribor

Rudolf Maister se je rodil v Kamniku 29. marca 1874. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Kranju, šesti razred končal v Ljubljani in nato vstopil v kadetsko šolo na Dunaju, iz katere je bil leta 1894 prerazporejen v domobranski pešpolk v Ljubljani, bil 1. novembra 1895 povišan v podporočnika in nato služboval še v Celovcu, Przemyslu, Celju in Mariboru. Kot častnik se je v nasprotju s pričakovanji njegovih nadrejenih, gibal izključno v slovenski meščanski družbi in se tudi v vojski družil samo s slovenskimi ali slovanskimi častniki ter bojkotiral vse nemške javne prireditve. Ta njegova ognjevitá narodna zavest je bila tudi vzrok za njegove številne premestitve, kar pa mu ni preprečilo, da bi si v novih sredinah poiskal družbo slovenskih rodoljubov. Premestitev v Przemysl v Galiciji leta 1906, neke vrste Sibirijo Avstro-Ogrske, predvsem tamkajšnje ostro podnebje, je Maister zelo slabo prenašal ter hudo zbolel za tuberkulozo. Poslali so ga na zdravljenje v Egipt, v takrat svetovno znano zdravilišče in okrevališče Heluan, kjer je preživel poldrugo leto. Sicer ozdravljen je postal trajno nesposoben za enotovno vojaško službo in bil premeščen v 26. Črnovojniško poveljstvo (*Lands Sturm Bezirkskommando*) v Mariboru oziroma na njegov oddelek v Celju.²¹

Ob mobilizaciji avgusta leta 1914 je bil premeščen v poveljstvo v Maribor. Po povišanju v majorja, 1. novembra 1916, je postal poveljnik tega poveljstva.

²⁰ Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo* (Maribor, 1977) (dalje: Ude, *Boj za severno slovensko mejo*); Janez J. Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919* (Ljubljana, 1990) (dalje: Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*); Bruno Hartman, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989) (dalje: Hartman, *Rudolf Maister*); Bruno Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Maribor, 2006); Gregor Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v preraštrni dobi* (Maribor, 2011) (dalje: Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*); Tomaž Kladnik, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 463–482 (dalje: Kladnik, "General Rudolf Maister"); Branimir Furlan, "Rudolf Maister – strateški vodja", *Sodobni vojaški izživi* 15, št. 4 (2013), str. 73–81 (dalje: Furlan, "Rudolf Maister"); Stane Kocutar, "General Maister in njegovi soborci v mariborskem časopisju 1918–1934", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82=Nv47, št. 2–3 (2011), str. 110–116 (dalje: Kocutar, "General Maister in njegovi soborci"); Nela Malečkar, Aleš Berger, Mihael Glavan in Igor Grdina (ur.), *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1847–1934* (Ljubljana, 2018).

²¹ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Ude, *Boj za severno slovensko mejo*, str. 21; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 11–15; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

Maister je tudi na novem položaju redno zahajal v Narodni dom in bil tako "kost v grlu" nemško nacionalističnim krogom v Mariboru, ki so ga redno ovažali njegovemu nadrejenemu generalu Martinyu v Gradcu. Maja 1917 je general Martiny na osnovi inscenirane ovadbe, ki je prišla iz Maribora, prišel skupaj s preiskovalnim častnikom v Maribor in Maistra obtožil "protekcioniistične zlorabe zapovedniške oblasti, zakrivljene s tem, da je samovoljno tolmačil in zlonamerno uporabljal predpise v pogledu ocene frontne sposobnosti vojaških obvezancev" in bil začasno premeščen v Črnovojniško poveljstvo številka 3 v Gradcu. Preiskavo pri divizijskem sodišču je vodil Nemec, dr. Glockner, sodnik višjega sodišča na Dunaju, ki ga je Maister ocenil za "zelo sposobnega, inteligentnega in pravičnega preiskovalnega sodnika". Na glavni obravnavi se je Maister zagovarjal sam in bil zaradi pomanjkanja dokazov soglasno oproščen vsake krivde. Kljub temu pa general Martiny ni popustil in je sklical oficirsko častno razsodišče, pred katerim je Maistra obtožil, da je "oskrunil svojo oficirsko čast s tem, da je kot oficir v uniformi obiskoval zanj neprimerne lokale kakor Narodni dom, kjer se je družil s srbofilsko usmerjenimi elementi". Kljub soglasni oprostitvi krivde ga nadrejeni niso hoteli premestiti nazaj v Maribor, tako da je Maister to dosegel šele po posredovanju dr. Korošca pri cesarju Karlu. Po ponovnem prihodu v Maribor je Maister ostal v stalni povezavi z dr. Korošcem in dr. Žerjavom, predsednikom in tajnikom jugoslovanskega parlamentarnega kluba, in bil tako redno obveščen o vseh notranje- in zunanjepolitičnih dogodkih ter o stanju na frontah in s tem o krhanju moči avstrijske armade in državno upravne oblasti in to predvsem zaradi velikega pomanjkanja prehrane za vojsko in civilno prebivalstvo. Maister in njegovi politični prijatelji dr. Rosina, dr. Verstovšek in drugi so tako že sredi avgusta 1918 predvidevali neizbežno razsulo monarhije v naslednjih treh mesecih.²²

Jeseni leta 1918 je Evropa zajelo prevratno vzdušje. Ob koncu vojne so prestol izgubile tri dinastije, izmed katerih so nemško-avstrijski Habsburžani skozi stoletja zaznamovali slovenski prostor. Na slovensko "prizorišče" je stopila nova država s srbsko dinastijo Karađorđević, ki sedaj ni bila več "tuja", ampak "narodna dinastija".²³ Politično zgodovinske spremembe umestitve slovenskega nacionalnega ozemlja iz srednjeevropskega prostora v smeri slovenskega juga bi lahko predstavili skozi odlomka dveh govorov politika in pisatelja Ivana Tavčarja. Ko je 20. januarja 1912 prevzel funkcijo ljubljanskega župana, je med drugim dejal, da hoče bela slovenska Ljubljana "ostati vsikdar tudi avstrijska Ljubljana".²⁴ V nagovoru ljubljanskim meščanom na sprevedu 29. oktobra 1918 pa je Jugoslavijo in ne več Avstrijo, izpostavil kot "obljubljeno deželo",

²² Hartman, *Rudolf Maister*, 63–90.

²³ Andrej Rahten, *V prab strti prestol* (Celje, 2023), str. 58.

²⁴ "Slovesna instalacija ljubljanskega župana dr. Ivana Tavčarja", *Slovenski narod*, 20. 1. 1912, št. 16, 2–4.

Stotnik Maister (drugi z leve) v pisarni mariborske domobranske vojašnice leta 1916 (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.)

po kateri je slovenski narod hrepenel od vekomaj, in pozdravil nove čase, "na katere je mislil naš nebeški Prešeren, ko je pel, da se bodo Slovencem vremena razjasnila".²⁵

Slovenci na Štajerskem so svoj narodni svet, Narodni svet za Štajersko, dobili na ustanovnem občnem zboru v mariborskem Narodnem domu 26. septembra 1918. Udeležilo se ga je devet zastopnikov katoliške Slovenske kmečke zveze in šest zastopnikov Jugoslovanske demokratske stranke. Na občnem zboru, ki ga je odprl predsednik narodnega sveta v Zagrebu, mariborski domačin, dr. Anton Korošec, je oblikoval stališča: da je potrebno ustanoviti posebno telo, pododsek, ki naj jasno določi narodno mejo z nemško Štajersko in Ogrsko; da je potrebno na Spodnjem Štajerskem ustanoviti narodne straže; ustanoviti posebno telo za financiranje dejavnosti narodnega sveta; sestaviti kataster slovenske in tuje posesti ter pričeti z reševanjem gospodarskega vprašanja; da je organizacijo narodnega sveta treba razširiti po vseh krajih; k sodelovanju je bilo

²⁵ "Prestolnica Slovenije manifestira", *Slovenec*, 30. 10. 1918, št. 249a, 1–2. Glej tudi: Božidar Jezernik, *Mesto brez spomina. Javni spomeniki v Ljubljani* (Ljubljana, 2014), str. 294–296.

treba povabiti tudi slovenske socialne demokrate ter pomagati reševati problematiko oskrbe v industrijskih in revnih slovenskih krajih. 28. septembra 1918 je bila prva seja Narodnega sveta za Štajersko, kjer se je izoblikoval njegov odbor: predsednik je postal dr. Karel Verstovšek, profesor na mariborski klasični gimnaziji ter državni in deželni poslanec, podpredsednik dr. Franjo Rosina, odvetnik, predsednik mariborske Slovenske čitalnice in načelnik mariborske posojilnice, tajnik Fran Voglar, profesor na mariborski klasični gimnaziji, blagajnik dr. Franc Kovačič, profesor mariborskega bogoslovja ter tajnik Zgodovinskega društva in njegov knjižničar.²⁶

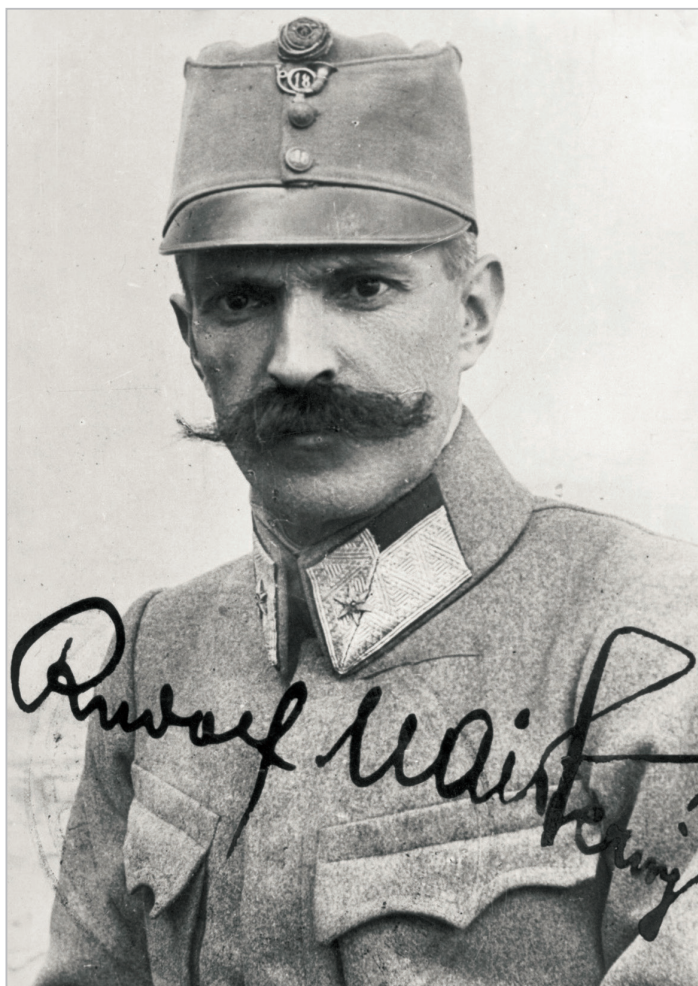
Maister, je na sejah Narodnega sveta zagovarjal trdo slovensko nacionalno stališče v odnosu do Nemcev v mestu in pokrajini. Na seji Narodnega sveta 29. oktobra je poudaril, da si mora slovenska stran najprej zagotoviti oblast nad mestom in šele nato "dajati Nemcem koncesije". Uspel je s predlogom, da je predsednik Narodnega sveta dr. Verstovšek od nemških mestnih zastopnikov zahteval, da se v mestu najprej uredi narodno vprašanje, vendar so to zahtevo zavrnil, saj naj bi se o tem razpravljalo "po rešitvi za tedaj važnejših in nujnejših gospodarskih in varnostnih zadev". Vsled tega, je Maister sklenil, "glede na iztrganje Maribora iz nemške oblasti ravnati sam po lastni glavi". V ta namen si je zagotovil podporo "vseh znanih mi slovenskih častnikov", s katerimi je imel 31. oktobra v Narodnem domu v Mariboru še zadnji pripravljalni sestanek za izvedbo načrta prevzema vojaške oblasti v mestu.²⁷

Prevzem vojaške oblasti

Za oblikovanje državnosti ter posledično oboroženih sil in udeležbo teh v vojaških operacijah za oblikovanje njenih državnih mej, je bil odločujoč geostrateški položaj na novo oblikovane Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter nato tudi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ta je bil za načrtovanje njenega vojaškega delovanja pomemben zato, ker je opredeljeval položaj nove države v jugovzhodni Evropi in na Jadranu, s tem pa tudi njene odnose do morebitnih nasprotnic in zaveznic. Na podlagi ocene geostrateškega položaja je bila v tedanjih vojaško-strateških ocenah ogroženosti novonastale države največja prav v ogroženosti njenih konkretnih meja ter v ogroženosti operativno-taktičnih

²⁶ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Ude, *Boj za severno slovensko mejo*, str. 21; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 11–15; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

²⁷ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", str. 3–4; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 11–15; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

Maister v uniformi majorja Avstro – Ogrske vojske tik pred prevratom (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21. st.)

smeri, ki so vodile do njih in ki jih je bilo treba zato braniti. To se je prvič pokazalo že ob razpadu Avstro-Ogrske, ko je leta 1918 postala aktualna razmejitev med vsemi petimi nacionalnimi državami, nastalimi na njenem ozemlju. Na razmejitve je ob nacionalnih posebnosti v nastajajočih novih državah močno vplivalo tudi prepletanje povojnih geostrateških interesov držav zmagovalk, saj si je vsaka od njih prizadevala, da bi v srednji in jugovzhodni Evropi zapolnila strateško praznino, ki je nastala po razpadu večnacionalne Avstro-Ogrske. Prav križanje nasprotujočih si interesov Italije, Francije in Velike Britanije je opredelilo geostrateški položaj in usodo nove južnoslovanske države, s tem pa tudi slovenskega prostora, ki se je po prvi svetovni vojni znašel med interesi treh držav in z delitvijo katerega so zmagovalke prve svetovne vojne poskušale

doseči novo strateško ravnotežje in mir na tem območju. Posledica take delitve oziroma razmejčitve interesnih območij, ne upošteva nacionalnih interesov, v tem primeru slovenskih, so bili prvi obmejni oboroženi spopadi, ki so potekali na severu Slovenije, pa tudi Hrvaške, že ob koncu leta 1918, in to med na hitro oblikovanimi enotami Države SHS na eni strani ter madžarskimi in avstrijskimi enotami na drugi.²⁸

Osamosvojitveno gibanje južnih Slovanov je bilo pod delnim vplivom protivojne propagande, ki jo je slovenska politika vodila od leta 1917, učinkovala pa je skupaj s splošno naveličanostjo vojakov v petem letu vojne. Vojaške enote, v katerih je bila večina mož Slovencev – "slovenski polki", na katere je računalo tudi osamosvojitveno gibanje – so bile na frontah ali nameščene zunaj slovenskega ozemlja. Ob tem dejstvu se je narodna vlada Države SHS v Ljubljani relativno zgodaj zavedala vojaške nevarnosti, ki je pretila slovenskemu ozemlju predvsem z italijanske strani. Tako je dr. Pavel Pestotnik v *Slovenskem narodu* 29. 10. 1918 objavil članek z naslovom "Narodna obrana", v katerem je predlagal ustanovitev javne narodne staže, katere naloga naj bi bila vzdrževanje reda in miru oziroma varovanje pred neorganizirano umikajočimi se vojaki s front in klateži, da bi zavarovali "nebrzdan nagon po tuji lastnini in uničevanju". Organizirane naj bi bile kot pomožne policijske sile za vzdrževanje reda in miru v posameznih krajih, saj bi bilo potrebno njihovo organizacijo "nasloniti po mestih na obstoječi policijski, po deželi pa žandarmerijski aparat z vsem domačim izvršujočim in uradniškim osebjem". Iz teh enot bi nastale enote narodne milice. Osrednji odbor za narodno obrano v Ljubljani je 31. oktobra objavil "poziv za ustanavljanje narodne obrane" kot neke vrste enot narodnih straž, ki so jih nato sestavljale enote, krajevno vezane skupine vojakov, in niso bile organizirane, usposobljene in oborožene, da bi jih oblasti uporabile v smislu operativnih enot oziroma da bi jih napotili za novo državo strateško pomembne položaje, kar je v tistem času pomenilo napotiti jih na narodne meje.²⁹

Kot že rečeno, sta v Mariboru ob koncu vojne hoteli imeti oblast nad njim in Spodnjim Štajerskim dve na novo nastajajoči državi, Država SHS ter Nemška Avstrija. Narodni svet za Štajersko je bil ob narodni vladi za Slovenijo sicer še zmeraj politično zastopstvo z nekaterimi izvršilnimi pooblastili, vendar pa so bila ta sporna ali pa bi jih bilo potrebno prenesti na druga izvršilna telesa. V Mariboru so ostali vsi civilni organi, izvoljeni in imenovani še v monarhiji, med njimi mestni občinski svet, okrajni svet in sodišča ter orožništvo in policija, ki sta bila trdno v nemških rokah. Posebej pomembno in odločilno je bilo vprašanje voja-

²⁸ Anton Žabkar, "Obramba Slovenije v Kraljevini SHS/Jugoslaviji: doktrina, vojni načrti in njihova izvedba (1920–1941)", *Vojaška zgodovina* 17, št. 1 (2010).

²⁹ Pavel Pestotnik, "Narodna obrana", *Slovenski narod*, 30. 10. 1918, št. 254, str. 3; Ude, *Boj za severno slovensko mejo*, str. 29.

ške oblasti in pripadnosti vojaških formacij na območju Maribora in Spodnje Štajerske. Ukrepi nadrejenih poveljstev so si pogosto nasprotovali, položaj pa je oteževalo vojaštvo na poti domov. Major Rudolf Maister, poveljnik 26. črno-vojniškega okrožja v Mariboru, ki se je udeleževal sej Narodnega sveta za Štajersko, se je zavzemal za odločnejšo politiko do nemštva. Vojaški štacijski (mestni) poveljnik polkovnik Anton Holik je 1. novembra s pozivom, ki so ga udeleženci dobili ob šestih zjutraj, sklical posvet višjih častnikov mariborskih polkov in drugih vojaških ustanov, ki bi se naj začel ob deseti uri v njegovi pisarni. Malo pred osmo uro pa je k Maistru prišel eden od njegovih podrejenih častnikov, stotnik Oskar Kratky, ki mu je sporočil, da se je predvideni posvet "radi nujnosti" že pričel in to v polkovni pisarni 26. strelskega polka v meljski vojašnici. Ob tem je stotnik Kratky majorju Maistru dejal, da so bili zbrani že vsi sklicani častniki, razen njega, ter da je polkovnik Holik nameraval pričeti posvet brez njega, kar je preprečil stotnik Edo Vavpotič, ki je zahteval, da o spremembi ure in kraja srečanja obvestijo tudi Maistra in z njegovim začetkom počakajo nanj. Pri tem je bila namera polkovnika Holika, za katerega je bilo samoumevno, da mesto pripada Nemški Avstriji, očitna. Z manevrom spremembe in ure posveta je iz sodelovanja pri za mesto in pokrajino usodnih vojaških odločitvah poskušal izključiti slovensko narodno zavednega in med slovenskim delom častniškega zbora vplivnega Maistra. Ob Holiku in Maistru so bili na sestanku vsi poveljniki največjih vojaških enot v mestu, in sicer polkovnik Kobilanski, poveljnik strelskega polka št. 26, polkovnik Zhuber, polkovnik topniškega polka št. 106, polkovnik Bergmann, poveljnik rezervne bolnišnice Dunaj 1, podpolkovnik Götz, poveljnik dragonskega polka št. 5, podpolkovnik Pavlis, poveljnik pešpolka št. 47 ter podpolkovnika Huber in Haekl ter stotnik Vavpotič iz strelskega polka št. 26. Na sestanku je sodeloval tudi bivši poveljnik 26. strelskega polka brigadir Schinnerer, ki je bil v Mariboru na dopustu. Po Maistrovem prihodu je Holik pričel posvet z orisom vojaške situacije: "fronta se ja vsa razsula, vojaštvo se vali v divjem neredu domov in že ropa skladišča ob železnici in zlasti Mariboru se obetajo trdi časi, ker bo drl velik del frontnih stotisočev skozenj". V nadaljevanju je dejal, da je pripravil ukrepe "proti verjetnemu vojaškemu nasilju", sam pa bo po tem posvetu, zaradi bolezni, predal svoje službene posle. Maister je že takoj, ko je Holik pričel s predstavitvijo "skupnega načrta, po katerem bi se mogel vzdrževati red v Mariboru in okolici", v njem prepoznal namero, da "jih je (Holik) napisal v trdni veri in volji, da pripade Maribor Nemški Avstriji".³⁰

³⁰ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", str. 3–4; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 11–15; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

Uvidel sem, da moram za vsako ceno preprečiti to nakano nemških častnikov. Prepoznal sem, da je sedaj usoda Maribora v mojih rokah. To spoznanje me je tako razvnelo, da je kar bušnilo iz mene (v nemščini): Ne priznavam teh točk! Maribor proglašam za Jugoslovansko posest in prevzemam v imenu svoje vlade vojaško poveljstvo nad mestom in vsem Spodnjim Štajerskim,

kar je izjavil "na lastno pest in odgovornost". Ko je uvidel osuplost, prestrašenost in neodločnost nemških častnikov, ki so bili vsi višji po činu in kot taki po načelu subordinacije, se pravi brezpogojne podrejenosti nižjega čina višjemu, Mistru nadrejeni, kar je pomenilo, da bi ga lahko razorožili, aretirali in ubili, je nadaljeval: "kdor bi se v področju moje oblasti upiral mojim poveljem, pride pod moje vojno sodišče". Kot je zapisal, je "s to grožnjo popolnoma zmagal", pravno gledano pa Maistrovi argumenti, izjave in dejanja niso imeli ne politične ne vojaške podlage, saj je bila Narodna vlada za Slovenijo ustanovljena le dan pred tem, vojaško sodišče pa v sklopu II. vojaškega okrožja v Ljubljani šele 5. novembra 1918. Izhajal je torej iz silovite narodne zavesti in izkušenj slovenskega častnika v avstrijski vojski. Tako so se mu nemški častniki enostavno "predali". Holik je dejal, da se je že odrekel svoji nadaljnji službi in je kasneje Maistru predal svojo pisarno, Schinnerer pa, da se kot ranjenec ne bo vtikal v nove razmere. Tretji po činu, polkovnik Kobilanski, pa je izjavil "da se podreja ukrepom poveljnika Maistra in njegove vlade". Maister je nato po telefonu poklical dr. Verstovška, mu razložil situacijo ter ga nato kot predsednika Narodnega sveta predstavil nemškemu častnikom. Z razglasitvijo za vojaškega poveljnika Države SHS v mestu ter z osebnim pozivom v vojašnici 26. strelskega polka je na svojo stran pridobil prvo vojaško enoto. Nato mu je uspelo sestaviti še dve vojaški enoti s skupaj približno 160 vojaki ter z njimi zasesti večino vojašnic ter posamezne strateške točke v mestu. Dopoldne istega dne se je Narodni svet za Štajersko odzval na njegovo zahtevo po podelitvi poveljniškega položaja in generalskega čina in si s tem pridobil tudi politično podporo.³¹

Akt Narodnega sveta za Štajersko o imenovanju majorja Rudolfa Maistra za poveljujočega častnika in generala se je glasil:³²

V Mariboru, dne 1. novembra 1918

Narodni svet za Štajersko

Gospodu Rudolfu Maistru, generalu v Mariboru

Čast nam je, javiti Vam, da smo po dogovoru z dosedanjimi vojaškimi in administrativnimi oblastmi sklenili, izročiti Vam poveljstvo tukajšnje vojaške štacije

³¹ Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", str. 3–4; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 116.

³² PAM, SI_PAM/1691, šk 1/22; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 43.

ter vrhovno poveljstvo vsega Narodnemu svetu za Južno Štajersko podrejenega vojaštva.

Naroča se Vam, da nemudoma v celem ozemlju Južne Štajerske ukrenete po svojem ukrepu vse, kar se Vam zdi za ohranitev varnosti osebe in premoženja prebivalstva tega ozemlja potrebno.

Ob enem se Vam v imenu Narodnega sveta podeli vojaški čin generala in se Vas povabi, da tekom dneva storite osebno obljubo.

Za narodni svet za Štajersko:

Dr. Rosina
Podpredsednik

Prof. Voglar
tajnik

Dr. Karel Verstovšek
predsednik

Čini predstavljajo stopnje starešinstva v vojaški hierarhiji. Nastali so v 17. stoletju med nastajanjem stalnih vojsk. Do takrat so tovrstne stopnje določali starešinski funkcionski položaji in nazivi, iz katerih so se nato razvili čini. V slovenski javnosti so se za nemške čine v avstro-ogrski vojski uporabljala slovenska poimenovanja, ki so bila uveljavljena tudi v novi slovenski vojski, in sicer: poddesetnik, desetnik, četovodja, narednik, štabni narednik in častniški namestnik za vojake in podčastnike ter praporščak, poročnik, nadporočnik, stotnik, major, podpolkovnik in polkovnik za častniške. Za generale pa sta bila predvidena čina general major in podmaršal. Maistrovo povišanje za dva čina, iz majorja v generala, in imenovanje za poveljnika slovenske Štajerske je bilo iz aktualnega slovenskega narodnopolitičnega vidika nujno, saj je s tem Maister v vojaški hierarhiji pridobil odločujočo prednost za dosego vojaško-političnega cilja, to je priključitve mesta in pokrajine Državi SHS. Vprašanje pristojnosti Narodnega sveta za Štajersko, da izda tak akt, so naknadno rešili tako, da je poverjenik za narodno obrambo Narodne vlade za Slovenijo dr. Lovro Pogačnik imenovanje potrdil v Osebnem naredbenem listu št. 1, z dne 14. decembra 1918, kjer bilo objavljeno njegovo imenovanje za november 1918.³³

Ustanovitev slovenske vojske

Še isti dan je Maister izdal ukaz, s katerim je reguliral svojo vojaško oblast ter zelo korenito posegel v vojaško organizacijo v mestu in pokrajini, in sicer:³⁴

³³ *Vojni leksikon* (Beograd, 1981), str. 91–92 (dalje: *Vojni leksikon*); Sergej Vrišer, "Uniforme borcev za severno slovensko mejo 1918–19", *Kronika* 26, št. 2 (1978), str. 109–112; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 80; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 91.

³⁴ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 44.

V imenu Jugoslovanskega narodnega viječa

Vojaško postajno poveljstvo v Mariboru

Povelje št. 1.

Maribor, 1. nov. 1918 ob 16. uri

1. Prevzetje poveljstva.

Jugoslovanski Nar. svet me je imenoval za generala in mi poveril vojaško poveljstvo nad Spodnjim Štajerskim, proti severu do severne meje okrajnih glavarstev Slovenji Gradec, Maribor, Radgona. Obenem sem prevzel tudi vojaško postajno poveljstvo v Mariboru. Z vsemi sredstvi, ki so mi na razpolago, bom skrbel za mir in red v mestu in sploh in sploh na Spodnjem Štajerskem in čuval zasebno in državno lastnino. Opozarjam na današnji dopoldanski dogovor in pozivam vse poveljnike, da me podpirajo v mojem prizadevanju.

2. Javljanje staleža.

Do jutri do 10. ure mi javijo polki, poveljstva in ustanove število jugoslovanskih častnikov in moštva.

Jugoslovansko vojaštvo ostane do nadaljnjih odredb v svojih vojašnicah, le 47. pešpolk odda svoj jugoslovanski del v vojašnico strelskega polka štev. 26.

Nemško avstrijsko vojaštvo, to je ono, ki je pristojno severno od mejne črte, označene v točki 1 tega povelja, se odpusti, ali pa nastani v dravski vojašnici.

Dne 3. t. m. ob 11. uri mora vse nemško avstrijsko vojaštvo, ki se bo ta dan nahajalo še v Mariboru, stati pred dravsko vojašnico, pripravljeno na odhod v Lipnico.

Poveljnik 47. pešpolka mora do takrat v redu predati vojašnice jugoslovanski vojaški upravi.

3. Prehranjevalni oddelek.

Vodja prehranjevalnega oddelka ostane nadpor. Hospodsky, prideljena sta mu rač. por. Haas in por. Galasso.

4. Stražna služba.

Strelski polk štev. 26 odpošlje naslednje straže:

1. na glavni kolodvor: 1 častnika, 5 podčastnikov in 15 pešcev z 2 strojnicama, ki se dodelijo prometnemu nadzorniku žel. revidentu Kitaku Ivanu;

2. na vojaško postajno poveljstvo okrajnega glavarstva: 1 častnik, 2 podčastnika in 8 pešcev, ta straža zavaruje tudi stanovanje dr. Verstovška, predsednika Nar. sveta za Štajersko (Wildenrainerjeva ulica štev. 6).

3. na prehranjevalni oddelek: 1 podčastnika, 20 pešcev;

4. v avstrijsko-ogrsko banko: 1 podčastnika, 20 pešcev;

Za zastraženje koroškega kol. in rezervne bolnišnice Wien Nro 1 izdam posebna navodila.

5. Službeni red.

Sprejemanje bolnih vojakov v bolnišnice, nabavljanje živil in sploh vsa upravna služba se mora vršiti po dosedanjem redu.

6. Mene je dobiti

v pisarni vojaškega postajnega poveljstva, poslopje okrajnega glavarstva, I. nadstropje, ali pa v stanovanju Meljska cesta št. 11.

Maister, generalmajor³⁵

Kot vidimo, je že v prvi točki svojega povelja o prevzetju poveljstva objavil, da ga je jugoslovanski Narodni svet imenoval za generala in mu poveril vojaško poveljstvo nad Spodnjim Štajerskim, proti severu do severne meje okrajnih glavarstev Slovenji Gradec, Maribor, Radgona, obenem pa je prevzel tudi vojaško postajno poveljstvo v Mariboru. Nato je zapisal, da bo z "vsemi sredstvi, ki so mi na razpolago, skrbel za mir in red v mestu in sploh in sploh na Spodnjem Štajerskem in čuval zasebno in državno lastnino". Vsi polki, poveljstva in ustanove so mu morali javiti številčno stanje jugoslovanskih častnikov in moštva, ki so ostali v svojih vojašnicah, razen le 47. pešpolka, ki se je s svojim jugoslovanski vojaki preselil v vojašnico strelskega polka števil. 26. Nemško avstrijsko vojaštvo je odpustil oziroma nastanil v dravski vojašnici, kjer je moralo biti do 3. novembra pripravljeno na odhod v Lipnico. Poveljnik 47. pešpolka je moral do takrat predati vojašnice novi vojaški upravi. Kot že rečeno, formacija v širšem pogledu predstavlja delitev oboroženih sil na zvrsti, rodove, službe, enote in ustanove; v ožjem pa povezovanje oziroma kombiniranje kvalitativnih in kvantitativnih razmerij med človeškim in materialnimi elementi v posameznih vojaških enotah, z namenom doseganja željenega ekvivalenta bojne moči, njegove ekonomske uporabe v bojnem delovanju ter lažjem poveljevanju in usposabljanju. Maister na območju svoje poveljniške pristojnosti ni razpolagal s podatkom o strukturi in natančnem številu moštva in opreme v posameznih enotah, še manj s predvojnimi formacijskimi enotami. Zato je bil ukaz neke vrste priprava oziroma zbiranje potrebnih podatkov za njegove naslednje strateške korake, ki so vodili k razglasitvi mobilizacije, na osnovi katere je lahko formiral na novoustanovljene vojaške enote slovenske vojske. Po drugi strani pa je z ukazom jasno začrtal nacionalno sestavo nove vojske in iz nje izločil vse podpornike nemško-avstrijskega pogleda na bodoči status mesta in pokrajine.³⁶

3. novembra 1918 ob 11.00 uri je nemški del 47. pešpolka, 17 častnikov in 390 vojakov in podčastnikov, defilirali pred generalom Rudolfom Maistrom in odkorakali iz Maribora prek Špilja v Lipnico. Ukaz za odhod je dal Maister, verjetno pa je bil tudi posledica govoric, ki so jih podtaknili med avstrijske častnike, da so v Ljubljano prispele angleške čete in da so na poti proti Mariboru. S tem se je vojaški položaj Maistra sicer izboljšal, vendar je imel na začetku le malo

³⁵ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/2037, Ukaz o vojaški oblasti.

³⁶ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/2037, Ukaz o vojaški oblasti; Ude, *Boj za severno slovensko mejo*, str. 184–186; *Vojna enciklopedija* (Beograd, 1972), knjiga 3, str. 8–10.

Mimohod slovenske vojske pred generalom Maistrom ob proslavi zedinjenja, 15. decembra 1918 pred mariborskim gradom (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.)

svojega vojaštva, nekaj sto, ki so se mu pridružili ob prevzemu vojaške oblasti v mestu. Za službo v svojih enotah je ognjevit vabil slovenske častnike in vojake, ki so se vračali domov skozi Maribor. Tako je 4. novembra na mariborski železniški postaji pregovoril 100 mož slovenskega 2. gorskega strelskega polka (v katerem je Maister do premestitve v Przemysl služil kot častnik), ki so se vračali v Ljubljano iz štajerskega Ennsa, 5. novembra pa 150 srbskih vojakov, nekdanjih avstro-ogrskih vojnih ujetnikov, ki so se v večji skupini vračali domov v Srbijo. Kot vojaki antante so po Maistrovih ukazih opravili marsikatero pomembno nalogo, vendar so zbujali med nemškim prebivalstvom tudi odpor. Nemški železničarji so zaradi njih celo stavkali.³⁷

Vendar to ni zadoščalo. Ugotovil je, da bo slovensko vojsko na svojem območju, ki je bila 1. novembra 1918 poimenovana v SHS vojaško poveljstvo za Spodnji Štajer, lahko uspešno izpopolnil le z razglasitvijo mobilizacije. Sicer je bil njegov poziv za mobilizacijo izdan po predhodnem ne posebno obvezujočem ukazu, s katerim je reguliral svojo vojaško oblast, bil pa je tudi zelo odločen. Tako so se morali vsi državljani Spodnje Štajerske, častniki, tem enaki črnovojniki in moštvo rojstnih letnikov 1879 do 1900 zglasiti 18. novembra

³⁷ Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 11–15; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90 Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

ob 8. uri dopoldne, in sicer v Celju v vojašnici 87. pešpolka. tisti, ki so bili doma iz okrajnih glavarstev Celje, ekspozitura Mozirje, Brežice, Konjice, Slovenj Gradec in mesto Celje, ter v Mariboru v domobranski vojašnici tisti, ki so bili doma iz okrajnih glavarstev Maribor, Radgona, Ljutomer, Ptuj ter iz mest Maribor in Ptuj. Izvzeti so bili: zdravniki, ki so bili do takrat oproščeni vojaščine, za vojaško službo med vojno nesposobni, vojaki, ki so že služili v jugoslovanski vojski, duhovniki, posamezniki, ki so imeli zdravniško dokazane bolezni ali bili pohabljeni, ter tisti, ki so bili za oblasti in podjetja potrebni za vzdrževanje javnega reda, prehrane, prometa in so morali s tem v zvezi poslati prošnjo za oprostitev vpoklica na Vojaško poveljstvo za Spodnji Štajer v Mariboru. Plača od dneva prihoda je znašala 5 kron na dan za podčastnike in 4 krone za poddesetnike in vojake brez čina za ves čas vojaške službe. Za hrano, stanovanje in obleko je bilo poskrbljeno. Zaradi problemov s prehrano je moral vsak s seboj prinesiti za dva dni živil. Za tiste, ki poziva ne bi upoštevali, je bilo zagroženo, da "ga bomo smatrali dezertjerjem, pritirali ga bodo k zglašenju orožniki ter bo po starih naših postavah kot izdajalec domovine najstrožje kaznovan".³⁸

Maistrov mobilizacijski ukaz je bil, kljub temu da je bil sestavljen v ostrem vojaškem jeziku in kljub protestom nemško avstrijske vlade in mariborskega mestnega sveta, uspešen. Tako se je lahko lotil dopolnjevanja organizacijske strukture svojih enot. Ta je temeljila na že omenjenem sklepu narodnega sveta SHS v Zagrebu z dne 31. oktobra 1918 o ustanovitvi II. vojaškega okrožja v Ljubljani in slovenske vojske. Tako je od 18. novembra 1918 potekalo organiziranje slovenske vojske. K vojaškemu poveljstvu za Spodnji Štajer, ki mu je poveljeval Maister, so spadali:

- 1. Mariborski pešpolk, ustanovljen 21. novembra 1918 (prej 26. strelski polk). Za poveljnika je bil imenovan podpolkovnik Avgust Škrabar. Polk je imel tri bataljone in dopolnilni bataljon. V njem je bilo okrog 1900 mož in 60 častnikov. Oboroženi so bili z 39 težkimi strojnimi, 42 lahкими strojnimi in 1038 ročnimi granatami.
- 2. Celjski pešpolk, ustanovljen v drugi polovici novembra 1918. Štel je 1005 mož in 65 častnikov.
- 3. Tržaški bataljon, nastal sredi novembra 1918, sestavljali so ga vojaki in častniki nekdanjega tržaškega 97. polka in drugi primorski prostovoljci. Ob koncu novembra je štel 535 mož in 38 častnikov.
- 4. topniško poveljstvo Maribor je imelo konec novembra 1918 295 mož, 20 častnikov in 12 topov.
- 5. Mariborski dragonski polk je bil ustanovljen že 1. novembra 1918.

³⁸ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/2037; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 56–79; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

Takrat mu je poveljeval rezervni poročnik Dragotin Lončarič. Dragonci, konjeniki so patrolirali po mestu in stražili.

- 6. Letalska stotnija Maribor se je oblikovala v začetku novembra 1918. Posegla je v boje na Koroškem in opravljala opazovalne polete nad Prekmurjem.³⁹

Pod Maistrovo poveljstvo so sodili še štab vojaškega poveljstva za Spodnje Štajersko, mariborsko mestno poveljstvo, orožarna, intendantura, proviantura, dve vojaški bolnišnici, obveščevalna služba, cenzura, vojaška godba in mariborska vojaška realka, kjer so se pripravljali bodoči častniki in je pod poveljstvom podpolkovnika Davorina Žunkoviča postala prva slovenska vojaška šola.⁴⁰

Oborožene sile so bile ustanovljene in organizirane torej šele na osnovi omenjenega sklepa Narodnega sveta SHS v Zagrebu z dne 31. oktobra 1918 o ustanovitvi II. vojaškega okrožja v Ljubljani in slovenske vojske. Ta je odredil organizacijo narodne, slovenske, armade po dotedanjem avstro-ogrskem ozemeljskem načelu. Tako je, kot rečeno, od 18. novembra 1918 potekalo organiziranje slovenske vojske z vojaškima poveljstvoma za Spodnji Štajer, ki mu je poveljeval Rudolf Maister in za Koroško, katerega poveljnik je bil Alfred Lavrič, ter vojaškemu okrožju neposredno podrejenimi postajnimi poveljstvi v Ljubljani, Kranju, Škofji Loki, Brezovici, Zalogu, Jesenicah in Kamniku.⁴¹

Ob oblikovanju enot pa so njeni pripadniki prisegli novi državi:

Prisegam in se rotim pri Bogu Vsemogočnemu in svoji časti, da hočem zvesto služiti in z vso svojo dušo, z vsem svojim srcem, vso svojo voljo služiti vladi Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov kot ljudski in zakoniti oblasti. Prisegam sebi in svojim dragim, svoji deci in svojim roditeljem, da hočem odredbe narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov brezpogojno, povsod, v vsakem času izvrševati in da hočem biti pokoren ukazu predpostavljenih zapovednikov in vsem narodnim postavam in zakonom za napredek, edinstvo, svobodo in moč. Tako hočem in v to mi pomagaj Bog!⁴²

Mukotrpno in dolgotrajno je bilo tudi ustanavljanje nove skupne vojske Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je potekalo sicer po koncu vojne, vendar vse do leta 1921 in to v vojnih pogojih, ki so jih narekovali spopadi ob oblikovanju novih meja novonastale države. Novo vojsko so na eni strani tvorili elementi pripadnikov srbske vojske, ki je vojno zaključila na strani zmagoval-

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/2037.

⁴² Hartman, *Rudolf Maister*, str. 56–57.

Častniki štajerskega obmejnega poveljstva z njihovim poveljnikom, generalom Maistrom na sredi prve vrste. Na sliki so še mariborski upravni uradniki in člani francoske delegacije na čelu z generalom Beguenom, 19. april 1919 (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.)

cev, vendar je bila v njej številčno zmanjšana in materialno iztrošena, ter ostanki v vojni poražene avstro-ogrske vojske, ki so ostali na območju nove države. Vse od začetkov procesa združevanja oziroma Krfske deklaracije leta 1917 ni bilo spora o tem, da bo vojska nove države skupna in enotna ter da se bo poistovetila s tradicijami srbske vojske, ki je bila v vojni na strani zmagovalcev in zvest zaveznik držav, ki so imele odločujočo besedo o povojni ureditvi tega dela Evrope. Srbska vojska je s 145.000 častniki in vojaki zasedla demarkacijske razmejitvene črte ter se s tem odzvala na poziv Narodnega sveta. V te enote pa je bilo vključenih tudi okoli 15.000 častnikov in vojakov Države SHS.⁴³

V primerjavi z Avstro-Ogrsko se je v novi državi spremenil tudi način naboja in oblikovanja vojaških enot in s tem tudi položaj nacionalnih jezikov v oboroženih silah. Mirnodobna vojska Kraljevine, ki so jo sestavljali naborniki na služenju vojaškega roka, ki so do leta 1940, ko je bil vojaški rok podaljšana za pol leta, v kopenski vojski služili leto in pol, v mornarici in letalstvu pa dve leti, ter poklicni častniki, podčastniki in vojaki za varovanje meje, je štela

⁴³ Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935* (Beograd, 1994) (dalje: Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije*), str. 11.

okoli 150.000 mož. Devet mesecev manj so služili maturanti v tako imenovanih dijaških četah, ki so jih v veliki meri vključevali v šole rezervnih oficirjev in edini hranilci družin. Splošna vojaška obveznost je bila predpisana med 21. in 50. letom starosti, vendar so bili vpoklici zaradi že omenjenega pomanjkanja denarnih sredstev omejeni. Popolnjevanje enot je bilo eksteritorialno, tako da so posamezne enote sestavljali naborniki iz več, ponekod tudi vseh nabornih okrajev. Uradni in poveljevalni jezik v oboroženih silah je bil srbski, pisava pa v večini cirilica. Možnost uveljavljanja slovenskega in drugih jezikov in pisav večnacionalne države, tudi v okviru srbsko-hrvaško-slovenskega uradnega državnega jezika, je bila zato v vojski skoraj ničelna. Tako so bili slovenski naborniki in častniki, pa tudi naborniki in častniki ostalih narodov nekdanje Avstro-Ogrske, razen srbskih, glede na jezikovno prakso v avstro-ogrskih oboroženih silah v veliko slabšem položaju. Uveljavljanje "jugoslovanstva" je bilo v vojski pogosto razumljeno kot prepoved uporabe drugih nacionalnih jezikov, tudi kot občevalnega jezika. V zvezi z naborem so morale občine potrditi sezname nabornih zavezancev ter s "podpisi vseh svetovalcev jamčiti za pravilno sestavo".⁴⁴

Vzpostavitev vojaške suverenosti

Suverenost predstavlja najvišjo državno oblast države ali naroda nad lastnim ozemljem. Sestavljata jo dve med seboj tesno povezani sestavini – notranja in zunanja suverenost. O zunanji suverenosti oziroma neodvisnosti govorimo takrat, ko na delovanje posamezne države ne vpliva oziroma nanjo ne izvaja političnega, gospodarskega, vojaškega ali kakšnega drugega pritiska nobena druga država. Notranja suverenost pomeni, da država izvršuje vrhovno oblast nad svojim ozemljem, saj njena moč izključuje vsako drugo moč oziroma vsako drugo vrhovno oblast.⁴⁵

Podobno, kot je za Slovence hotel s svojimi vojaki Maister, je želel ob propadu monarhije mariborski mestni svet za Nemce. Mariborski Nemci, graška vlada in tamkajšnje vojaško poveljstvo so bili prepričani, da bo Maribor z okolico pripadel nemški Avstriji. Mariborski nemški mestni svet je v povezavi z nemško-avstrijskimi oblastmi v Gradcu dobil zagotovila, da se bo Maribor priključil vojaškemu območju nemško avstrijske države ter da je "en popoln madjarski polk določen za Maribor". Z nalogo urediti vse potrebno, da se v Mariboru, v

⁴⁴ PAM, SI_PAM/0005, šk. 161, Zapisnik o XXVIII. seji mestnega sosveta z dne 10. 12. 1920; Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije*, str. 11 in 15. Pavel Vuk, "Vojaška doktrina v vlogi teorije zmage", *Sodobni vojaški izzivi* 27, št. 1 (2025), str. 19–36.

⁴⁵ *Vojni leksikon*, str. 595.

podporo nemškemu mestnemu svetu, nastani vojaška enota v moči polka, pa je v Maribor prišel brigadir Ullmann. Vendar je za njegovo posredovanje bilo že prepozno, saj je medtem Maister že postal "gospodar" Maribora. "24 ur pozneje bi bil vsak naš boj za Maribor – bodisi besedni, bodisi z orožjem – prepozen in neuspešen".⁴⁶

S prevzemom vojaške oblasti v mestu je Maister sicer preprečil prihod nemško-avstrijske vojske, vendar s tem še ni vzpostavil popolne vojaške suverenosti. Nemška varnostna straža (*Schutzwehr*) je 23. novembra 1918 štela že 1500 mož in 100 oficirjev. Ker je vse bolj ogrožala pridobitve slovenske vojske, je bilo samo še vprašanje časa, kdaj bo prišlo do spopada oziroma kdo bo prvi povlekel odločujočo potezo. In ponovno jo je Maister. Veliko število vojakov, ki jih je mobiliziral, oblikovanje vojaških enot, njihova dobra razmestitev po mestu in okolici, podrobno izoblikovan načrt ter nenazadnje tudi pogojno soglasje Narodne Vlade SHS, so bili dobra predpriprava za akcijo razorožitve *Schutzwehra*, ki se je pričela 23. novembra 1918 ob štirih zjutraj. Bila je izvršena v 47. minutah, točno po načrtu in brez večjih incidentov. Razorožitev *Schutzwehra* je bila tako druga velika zmaga Maistra nad Nemci v boju za Maribor.⁴⁷

Maister je po izvedbi razorožitve *Schutzwehra* v posebnem razglasu oziroma ukazu z dne 23. novembra 1918 razložil vzroke za to odločitev in opredelil določil njenega poteka. V začetku opiše značilnosti organizacije in njihovih pripadnikov:

Schutzwehr mesta Maribor je obstajala večinoma, žal, iz takih elementov, da jim nisem zmogel več zaupati vašega blaga in življenja. Na straži stoječi udje mestne Schutzwehr so sami plenili, ropali, streljali na ljudi in so tako tvorili ne več Schutzwehr, temveč deloma drhal, ki se je moramo bati. Od udov mestne Schutzwehr storjene zločine bom objavil v listu Marburger Zeitung. Na to veliko in nevarno napako sem opetovano opozoril zastopnike mestne občine, toda naletel sem pri tem vselej na gluha ušesa. Razen tega sem danes izvedel iz zanesljivega vira, da mestna Schutzwehr proti dogovorom in v rušenju vsake vojaške podrejenosti namerava napasti moje čete in vzeti vplivne jugoslovanske osebe za talce.⁴⁸

V nadaljevanju ukaza so sledila navodila v zvezi z oddajo orožja in opreme oziroma način poteka splošne razorožitve v mestu, s posebnim poudarkom

⁴⁶ Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", str. 3–4.

⁴⁷ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Švajncr, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 56–79; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

⁴⁸ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22.

na enotah *Schutzwehra*. Pripadniki enot *Schutzwehra*, ki so bili nemške narodnosti, in "Jugoslovani, ki niso bili Mariborčani," ter vsi ostali prebivalci mesta so morali do poldneva oddati "državno orožje vsake vrste, municijo, opravo in monture", in sicer tisti, ki so se nahajali na levem bregu Drave v domobransko vojašnico v Melju, tisti, ki so se nahajali na desnem bregu Drave, v topniško vojašnico na Taboru. Prav tako je odpravil veljavo njihovih legitimacij in jih je odvezal vojaške službe oziroma jih je demobiliziral, tako da so se lahko "posvetili svojemu poklicu, če se pokorijo mojim odredbam in so rojeni Mariborčani". Pripadniki *Schutzwehra*, ki niso bili Mariborčani, so morali mesto še isti dan "pred mrakom" zapustiti. Oddajo orožja so nadzirale "obhodne straže – patrole – ter od sumljivih zahtevale, da se izkažejo", ki bodo pri tistih, za katere se bo domnevalo, da "hranijo orožje in municijo", odrejena hišna preiskava. Maister je v nadaljevanju zapisal, da teh ukrepov ni ukazal zoper prebivalce mesta, temveč zato, ker je "pri nastopu svoje službe obljubil: skrbeti za mir in red, za varnost vašega življenja in blaga in hočem držati to svojo obljubo". S tem ukrepom je Maister prevzel vojaško suverenost v mestu, saj so lahko vojaško uniformo nosile le enote, ki so bile pod njegovim poveljstvom. Ukaz je zaključil z naslednjimi besedami:

Meščani in delavci! Ne bojte se! Moje čete so danes tako močne, da mi je lahko brez druge pomoči vzdrževati red. Po moči bom skušal vaš trdi položaj v zadnjih trenutkih sedanjega težkega časa izboljšati. Dokler mojim naredbam ne nasprotujete, ste pod mojim osebnim varstvom in bom vsako vam prizadeto krivico najostreje kaznoval. Nasprotno pa vas svarim pred vsako nepremišljenostjo, da se zabrani razglasitev prekega soda. Jaz in moji častniki smo odločni in močni dovolj, z našimi vrlimi četami zadušiti vsak upor, če je potrebno, z najostrejšo silo.⁴⁹

Kmalu po tem je razpusil nemški magistrat, mestni občinski svet in določil komisarja mesta, ki je 2. januarja 1919 prevzel župansko oblast. Prav tako so Slovenci prevzeli mestno policijo, sodstvo, šolstvo in upravo. Slovenske vojaške enote so na ukaz generala Maistra pričele zasedati ozemlje ob narodnostni meji.⁵⁰

Maister z vojaškim posegom ni omahoval in ukazal posameznim enotam zasedbo mejne črte. Tako je 25. 11. 1918

⁴⁹ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 56–79; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

⁵⁰ Prav tam.

našo 10. četo poslal na skrajno severno mejo v vas Plač. Ta vas leži na robu Slovenskih Goric, severno od Špilja (danes je to Spielfeld v Avstriji). Četo številka 5. pod poveljnikom Hameršakom in četo št. 8 pod poveljnikom Križem pa je poslal v Špilje namesto Srbov, ki so bili tega dne tam. Mi smo na našem teritoriju, v vasi Plač, imeli nekaj hudih napadov Schutzwehr-ovcev. Te napade smo odbili, vendar s precej žrtvami. Vršil sem službo provianta – preskrbovalca, ki je oskrboval našo četo s hrano in opremo. Vsak dan sem zato potoval v Maribor in nazaj. Prinašal in odnašal sem tudi pošto za štab čete.⁵¹

Narodna vlada SHS je nato 22. novembra 1918 izdala sklep številka 151 o začasnih ureditvi poveljstev pri II. vojnem okrožju, ki ga je SHS Vojaško poveljstvo za Spodnji Štajer v Mariboru prejelo 26. 11. 1918. V njem je bilo določeno, da generalmajor Maister poveljuje kot poveljnik "Štajerskega obmejnega poveljstva SHS v Mariboru" vsem četam v tem prostoru in to od ogrsko – hrvaško – štajerske meje do vključno črte, po generalni karti: Aich, Bleiburg, Δ1637 Travniki in na jugu do južne meje okrajnih glavarstev Ptuj, Maribor, Slovenj Gradec. Na tem območju so mu bila podrejena vsa poveljstva, enote, vojaške bolnice, oskrbovališča in zavodi. Pešpolk številka 47 so združili s strelskim polkom številka 26. Oddelek gorskega strelskega polka številka 2 je moral Maister do 1. decembra napotiti v Ljubljano, oddelke pešpolka številka 87 pa v Celje, vendar šele, ko bi imel dovolj lastnih enot. "Sčasoma" so morali vzpostaviti delovanje dragonskega polka številka 5, vsi bivši topničarji 26. strelskega polka in 47. pešpolka pa so se morali zgledati pri topničarskem poveljstvu v Mariboru. Maistrov dosednji štab je tudi po novem deloval v isti sestavi kot pred tem, s tem da se mu je v štab dodelil generalštabni stotnik Jernej Ankerst. Poveljniki polkov so morali, "v kolikor jim to dopušča število moštva", formirati enega ali več bataljonov s tremi stotnijami s "po 4 častniki in cca 100 mož" in eno stotnijo "težkih strojnih pušk" ter, v kolikor je bilo to možno, pri vsaki stotnji še četrti vod z oborožitvijo "lahkih strojnih pušk".⁵²

Vendar pa se nemško-avstrijski prebivalci propadle države niso kar tako sprijaznili z Maistrovimi ukrepi. Višek odpora priključitvi Maribora novi jugoslovanski državi je, ob številnih člankih v častnikih, provizoričnemu plebiscitu za priključitev Maribora in okolice nemško avstrijski državi, incidentom na mejnih območjih in mestih, dosegel 27. januarja 1919 ob drugem obisku opazovalca Združenih držav Amerike podpolkovnika Shermana Milesa in to z veli-

⁵¹ Andrej Zlobec, *V bojih za severno in južno mejo* (Begunje na Gorenjskem, 2009), str. 55.

⁵² PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 56–79; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116.

kimi demonstracijami po mariborskih ulicah, ki so dosegle višek s streljanjem in z mrtvimi na Glavnem trgu pred mestnim magistratom.⁵³ Maister je naslednji dan izdal ukaz o preprečevanju kaljenja miru v mestu, poverjenik Narodne vlade za prosveto Verstovšek pa je 29. januarja razpusil mariborsko gimnazijo, realko in učiteljišče, saj so se gojenci teh v veliki večini udeležili demonstracij, profesorji pa so bili odpuščeni. Po razorožitvi nemške garde je Maister vojaško zasedel ozemlje od Špilja do Radgone kot etnično mejo med slovenskim in nemškim narodom in s tem začrtal severno mejo nove države, kasneje potrjeno tudi na mirovni konferenci. Med zasedbo je prišlo do manjših spopadov v Špilju in Cmureku, do resnega spopada pa med 4. in 6. februarjem 1919 v Radgoni, v katerem se je slovenska posadka v Radgoni pod poveljstvom stotnika Zeilhoferja sprva preko Mure umaknila v Gornjo Radgono, kjer je odbila nadaljnje avstrijske napade. Na obeh straneh sodelovalo nad 1500 v vojni preizkušenih mož.⁵⁴

Slovo mesta od generala

Na osnovu svega napred izloženog i čl. 95. Zakona o Gl. kontroli, kao i čl. 118., 121., 275., 300., 301., 338. in 339. Zakona o ustrojstvu vojske od 9. augusta 1923 godine, rešavam, da se g. Rudolfu F. Majsteru, divizijskom đeneralu u penziji, izdaje iz državne kase na ime penzije /45.600/ četrdeset pet hiljada šest stotina dinara, na godinu. Penzija se mu ima računati i izdavati od 1. novembra 1923. godine,

se glasi sklep v odločbi Ministrstva vojske in mornarice Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev z dne 24. januarja 1924, s katerim mu je na prošnjo divizijskega generala v pokoju Rudolfa Maistra določila letno pokojnino v znesku 45.600 dinarjev in je bila identična njegovi zadnji plači, ki je znašala po položaju 42.000 din in za stroške stanarine še dodatnih 3.600 din. Maister je tako v vojski Kraljevine SHS kot general služboval le tri leta, dva meseca in petnajst dni, in to od sklepa Kraljevega namestnika Aleksandra, številka 124981, z dne

⁵³ Andrej Rahten, "Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges' – ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na Štajerskem leta 1919", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 3 (2019), str. 792–800.

⁵⁴ PAM, SI_PAM/1691, šk. 1/22; Švajncer, *Slovenska vojska 1918–1919*, str. 56–79; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 63–90; Jenuš, *Kako je Maribor postal slovenski*, str. 93–108; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482; Furlan, "Rudolf Maister", str. 73–81; Kocutar, "General Maister in njegovi soborci", str. 110–116. Več o delovanju Labotskega odreda med jugoslovansko ofenzivo na Koroškem glej: Blaž Torkar, "Ofenziva vojske kraljevine SHS maja in junija 1919", v: *Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo*, ur. Miha Šimac, Blaž Torkar (Kranj, 2018), str. 52–75.

28. 11. 1919 o sprejemu v "našo vojsko", do ukaza o njegovi upokojitvi številka 37720 z 2. oktobra 1923. Skupaj je imel od 18. avgusta 1894, ko je na Dunaju končal kadetsko šolo ter stopil v avstro-ogrsko vojsko, priznanih 35 let in 19 dni službovanja v vojaški službi, od tega 28 let in 19 dni efektivnega službovanja, vojna leta od 1914 do 1920 pa so mu štela dvojno.⁵⁵

V petih letih aktivne službe v novi državi, v slovenski vojski Države SHS in kraljevi vojski Kraljevine SHS, je Maister opravljal številne vojaške dolžnosti. Od 1. novembra 1918 je bil poveljnik SHS vojaškega poveljstva za Spodnji Štajer, od srede novembra 1918 preimenovanega v Štajersko obmejno poveljstvo, ter do 9. novembra tudi mestni poveljnik Maribora. Med jugoslovansko ofenzivo na Koroškem je bil od 28. maja do 18. junija 1919 poveljnik Labotskega odreda, nato do 1. avgusta poveljnik Koroškega odreda in do 1. maja 1920 poveljnik koroškega obmejnega poveljstva. Poveljnik koroških policijskih enot je bil do 18. septembra 1920, ko je bil imenovan za poveljnika mesta Maribor. Od 10. do 17. novembra je bil nerazporejen oziroma "na razpolago" ministrstvu za vojsko in mornarico, ki ga je 17. novembra imenovalo na dolžnost predsednika komisije za razmejitve z Italijo severno od Reke v štabu IV. armadnega poveljstva. To dolžnost je opravljal do 2. oktobra 1923, ko je bil upokojen.⁵⁶

29. marca 1934, ko je Maister praznoval svojo 60. letnico rojstva, je mariborska mestna občina, skupaj z njegovimi borci, pripravila veliko proslavo. "Desettisočglava množica njegovih borcev, mestnih svetnikov, raznih deputacij, zastopnikov oblasti, društev itd. je korakala v "bakljadni" povorki pred njegovo stanovanje, kjer mu je bila prirejena pevska in muzikalna podoknica s čestitkami raznih govornikov". Že 26. julija je po mestu odjeknila vest, da je Maister v Uncu, kamor je vsako poletje odhajal na svojo posest, ki jo je podedoval po tetini smrti, umrl. Iz Unca so ga nato pripeljali v Maribor. Vmes so se ustavili v Ljubljani, Žalcu in Celju, kjer so bile "prirejene žalne počastitve, velike množice žalujočega naroda so pa v molku in tihi molitvi skazovale zadnje počaščenje svojemu velikemu sinu". V Mariboru je krsto sprejelo odposlanstvo mestnih svetnikov in jo položila na oder pod mestnim magistratom na Glavnem trgu, njegovi borci pa so prevzeli častno stražo ob njegovi krsti. Njegov pogreb je bil "visoka pesem spoštovanja in hvaležnosti, katero mu je skazoval celokupen slovenski narod".⁵⁷

⁵⁵ PAM, SI_PAM/1691, šk. 10/371, Rešenje Ministra Vojske i mornarice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, br. 251 od 15. januara 1924. godine.

⁵⁶ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 92.

⁵⁷ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 184–191; Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 463–482.

Slovo mesta od generala Maistra (PAM, SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.)

Sklep

Od srede 19. stoletja pa do začetka 1. svetovne vojne Maribor postane eno največjih vojaških središč v tem delu monarhije. Vzroke za to gre na eni strani iskati v njegovi osrednji strateški legi ob Južni železnici, na drugi pa v velikem interesu mestnih oblasti za to, da bi državne oblasti v mestu gradile večje infrastrukturne objekte. Od izgradnje si niso obetali samo kratkoročnih dobičkov mestnih gospodarskih subjektov, ki so bili načrtovalci in izvajalci gradnje vojaških kompleksov, ampak jih je vodila misel tudi na dolgoročne dobiti od namestitve vojaštva v mestu, ki so izhajale iz sodelovanja pri oskrbi vojašnic in vojakov z najrazličnejšimi dobrinami. Mesto je tako tudi po zaslugi izgradnje obsežne vojaške infrastrukture doživljalo urbanistični in gospodarski razcvet. S tem pa, ko med prvo svetovno vojno, ob vseh drugih enotah v njem, mesto postane še sedež poveljstva jugozahodne fronte, spremeni svoj značaj in postane samo po sebi neke vrste vojašnica. Jeseni leta 1918 je Evropo zajelo prevratno vzdušje. Ob koncu vojne so prestol izgubile tri dinastije, izmed katerih so nemško-avstrijski Habsburžani skozi stoletja zaznamovali slovenski prostor. Na slovensko prizorišče je stopila nova država južnih Slovanov, od leta 1929 poimenovana Kraljevina Jugoslavija s srbsko dinastijo Karadorjevičev. Slovensko nacionalno ozemlje se je ob tem znašlo v interesnem območju sosedov. Na severu se je konec oktobra in v začetku novembra 1918 položaj zelo zapletel,

saj sta hoteli imeti oblast nad ozemljem Spodnje Štajerske z največjim mestom Maribor in Koroške, dve na novo nastajajoči državi, južnoslovanska ter Nemška Avstrija. Major Rudolf Maister, poveljnik 26. črnovojniškega okrožja v Mariboru, se je zavzemal za odločnejšo politiko do nemštva. 1. novembra se je, na sestanku še nemško avstrijskih poveljnikov, razglasil za vojaškega poveljnika južnoslovanske države v mestu. Z osebnim pozivom je na svojo stran pridobil prve vojaške enote ter z njimi zasedel večino vojašnic in strateških točk v mestu. Še isti dan je izdal ukaz s katerim je reguliral svojo vojaško oblast ter korenito posegel v vojaško organizacijo v mestu in pokrajini. Jugoslovanski Narodni svet ga je imenoval za generala in mu poveril vojaško poveljstvo nad Spodnjim Štajerskim. S prevzemom vojaške oblasti v mestu je tako preprečil vojaško posredovanje nemško avstrijskih vojaških enot. Istočasno so civilne oblasti odredile organizacijo narodne, slovenske, armade po dotedanjem avstro-ogrskem ozemeljskem načelu. Maister je postal poveljnik poveljstva za Spodnji Štajer in je na območju svoje pristojnosti odredil mobilizacijo. Podobno, kot je za Slovence hotel Maister, je želel ob propadu monarhije, z ustanovitvijo nemške *Schutzwehr* (zelena garda), mariborski nemški mestni svet, za Nemce. Tako je bilo samo še vprašanje časa, kdaj bo prišlo do spopada oziroma kdo bo prvi povlekel odločujočo potezo. In ponovno jo je Maister. Veliko število vojakov, ki jih je mobiliziral, oblikovanje vojaških enot, njihova dobra razmestitev po mestu in okolici, podrobno izoblikovan načrt ter nenazadnje tudi pogojno politično soglasje, so bili dobra predpriprava za akcijo razorožitve *Schutzwehra*, ki se je pričela 23. novembra 1918 ob štirih zjutraj. Bila je izvršena v 47. minutah, točno po načrtu in brez večjih incidentov. Razorožitev *Schutzwehra* je bila tako druga velika zmaga Maistra nad Nemci v boju za Maribor. Po razorožitvi nemške garde je tako Maister vojaško zasedel ozemlje od Špilja do Radgone kot etnično mejo med slovenskim in nemškim narodom in s tem začrtal severno mejo nove države, kasneje potrjeno tudi na mirovni konferenci.

Tomaž Kladnik

RUDOLF MAISTER'S MILITARY ACTIONS IN MARIBOR

SUMMARY

Maister's connection with Maribor began with the mobilization in August 1914, when he was transferred to the Black Army (*Črna vojska*) Command in Maribor. On his promotion to the rank of major, on 1 November 1916, he became its commander. In his new position, as in his previous duties in other cities, he regularly visited the Maribor National Hall (*Narodni dom*) and was thus a 'thorn in the side' of German nationalist circles in Maribor. At the end of October and beginning of November 1918, the situation in Maribor became very complicated, as two newly emerging states, the State of Slovenes, Croats, and Serbs and German Austria, strove to assume power over the city and Lower Styria. Between 29 and 30 October, the Styrian National Council attempted to act on behalf of the new state against the German-dominated municipal council of Maribor, the German National Council for Lower Styria, and the Austrian authorities.

Major Rudolf Maister, commander of the 26th Black Army District in Maribor, who attended meetings of the Styrian National Council, advocated a more decisive policy towards the German population. On 1 November there was a meeting of commanders and senior officers, convened by the city commander, Colonel Anton Holik, for whom it was self-evident that the city belonged to German Austria. Although Maister had not initially been invited, at the meeting he proclaimed himself military commander of the State of Slovenes, Croats, and Serbs in the city. He won over the first military unit to his side with a personal appeal at the barracks of the 26th Rifle Regiment, and then formed two more military units with a total of about 160 soldiers, with whom he occupied most of the barracks and individual strategic points in the city. By taking over military authority in the city, Maister prevented military intervention by German-Austrian military units.

What Maister devised for Slovenians with his soldiers, the Maribor City Council intended for Germans with the establishment of the German *Schutzwelbr* (Green Guard) after the collapse of the monarchy. As the Council increasingly threatened the gains of the Slovenian troops, it was only a matter of time before a clash occurred; who would make the decisive move first? Once again it was Maister. The large number of soldiers he mobilized, the formation of military units, their efficient deployment within the city and its surroundings, a detailed plan, and, last but not least, the conditional consent of the National Government of the State of Slovenes, Croats, and Serbs, served

as good preparation for the disarmament of the *Schutzwehr*, which began at 4am on 23 November 1918. It was executed in 47 minutes, precisely according to plan and without major incidents. The disarmament of the *Schutzwehr* was thus Maister's second major victory over the Germans in the battle for Maribor. After disarming the German Guard units, Maister militarily occupied the territory from Špilje to Radgona as the ethnic border between the Slovenian and German nations, thus fixing the northern border of the new state, which was later also affirmed at the peace conference.

VIRI IN LITERATURA

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

- SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, 1528–1941.
- SI_PAM/0011, fond Uprava za gradnje in regulacijo Maribor.
- SI_PAM/1691, fond Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem in Prekmurju, 1887–1920.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic, 19. st.–21.st.

Straža – Maribor, letnik 1909–1920.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1920–1945.

Slovenski gospodar – Maribor, Ljubljana (od 1873), letnik 1868–1945.

.....

Antoličič, Gregor, *Maribor in poveljstvo jugovzhodne fronte med 1. svetovno vojno* (Maribor, 2018), str. 119–133.

Bele, Martin in Ravnikar, Tone, "Otmar Reiser, mariborski župan v letih 1850–1861", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 741–761.

Bizjak, Matjaž, "Vojni načrti Kraljevine Italije proti Avstro-Ogrski do vstopa v prvo svetovno vojno", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 863–882.

Bjelajac, Mile, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935* (Beograd, 1994).

Bračič, Vladimir, "Razvoj upravne ureditve v Mariboru", *Kronika* 31, št. 2–3 (1983), str. 229–239;

Drožg, Vladimir, "Urbanistično prostorski razvoj", v: *Leksikon mariborske družbe in kulture po letu 1945*, ur. Peter Simonič (Maribor, 2012), str. 228.

Furlan, Branimir, "Rudolf Maister, strateški vodja", *Sodobni vojaški izzivi* 15, št. 4 (2013), str. 73–81

Guštin, Damijan, "Vstop Avstro-Ogrske v vojno", v: *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jasna Fischer (Ljubljana, 2005).

Hartman, Bruno, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989).

Hartman, Bruno, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Maribor, 2006).

Hartman, Bruno, "Zgodovinski oris", v: *Kadetnica* (Maribor, 2010), str. 14–41.

Jenuš, Gregor, *Kako je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi* (Maribor, 2011).

Jezernik, Božidar, *Mesto brez spomina. Javni spomeniki v Ljubljani* (Ljubljana, 2014).

Kladnik, Tomaž, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 463–482.

Kladnik, Tomaž, *Zadišalo je po slovenski vojski* (Ljubljana, 2021).

Kocutar, Stane, "General Maister in njegovi soborci v mariborskem časopisu 1918–

- 1934", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82=Nv47, št. 2–3 (2011), str. 110–116.
- Malečkar, Nela, Berger, Aleš, Glavan, Mihael in Grdina Igor (ur.)**, *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1847–1934* (Ljubljana, 2018).
- Radovanovič, Sašo**, *Mariborske ulice* (Maribor, 2005).
- Rahten, Andrej**, "Slovenska politika od sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 977–992.
- Rahten, Andrej**, "Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges' – ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na Štajerskem leta 1919", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 3 (2019), str. 781–814.
- Rahten, Andrej**, *V prah strti prestol* (Celje, 2023).
- Slovar tujke* (Ljubljana, 2002).
- Švajncer, Janez J.**, *Slovenska vojska 1918–1919* (Ljubljana, 1990).
- Torkar, Blaž**, "Ofenziva vojske Kraljevine SHS maja in junija 1919", v: *Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo*, ur. Miha Šimac, Blaž Torkar (Kranj, 2018), str. 52–75.
- Ude, Lojze**, *Boj za severno slovensko mejo* (Maribor, 1977).
- Vojna enciklopedija* (Beograd, 1972–1975).
- Vojni leksikon* (Beograd, 1981).
- Vrišer, Sergej**, "Uniforme borcev za severno slovensko mejo 1918–19", *Kronika* 26, št. 2 (1978), str. 109–112.
- Vuk, Pavel**, "Vojaška doktrina v vlogi teorije zmage", *Sodobni vojaški izzivi* 27, št. 1 (2025), str. 19–36.
- Zlobec, Andrej**, *V bojih za severno in južno mejo* (Begunje na Gorenjskem, 2009).
- Žabkar, Anton**, "Obramba Slovenije v Kraljevini SHS/Jugoslaviji: doktrina, vojni načrti in njihova izvedba (1920–1941)", *Vojaška zgodovina* 17, št. 1 (2010).

Author: **KLADNIK Tomaž**
Ph.D., Associated Professor
Slovenian Army
Engelsova 15, Kadetnica, SI–2111 Maribor, Slovenia

Title: **RUDOLF MAISTER'S MILITARY ACTIONS IN MARIBOR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 25 (2025), No. 2, pp. 317–352, 57 notes, 7 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Maribor, Rudolf Maister, military operations, national sovereignty, Slovenian military troops

Abstract: Based on archival sources and reference materials, the author analyses the military actions of Rudolf Maister in Maribor. He finds that, with his fiery national consciousness and strategically planned and effectively executed military actions during the period of changes to the state and socio-political order, General Maister contributed decisively to the establishment of Slovenian national and state sovereignty in Lower Styria and Maribor. He sparked radical changes in the city by taking over military power and establishing the first Slovenian military troops, enabling him to disarm German-Austrian military formations and occupy Slovenian national territory.
